

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος

Συνδρομή ἑτησίαι: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἔρχονται ἀπὸ 23 Ὀκτωβρίου 1877
1 Γανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶναι ἑτησίαι — Γραφίδιον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6.

ΤΟ ΟΡΩΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΜΗ ΟΡΩΜΕΝΟΝ

[Ἐκ τῶν τοῦ F. BASTIAT]

Συγγράμμα (81 σελ. 657.

V. ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΕΡΓΑ.

Ὅταν τὸ ἔθνος πεισθῇ ὅτι μεγάλη τις ἐπιχειρήσις εἶναι ὠφέλιμος τῇ κοινωνίᾳ, οὐδὲν φυσικώτερον τοῦ νὰ ἐκτελέσῃ αὐτὴν διὰ κοινῆς ἐράνου. Ἄλλ' ὁμολογῶ ὅτι ἐξαντλεῖται ἡ ὑπομονή μου ὅταν ἀκούω ν' ἀναφέρωσιν πρὸς ὑποστήριξιν τοιαύτης ἀποφάσεως τὸν οἰκονομικὸν σολοικισμόν. « Ἄλλως τε εἶναι καὶ μέσον πορισμοῦ ἐργασίας εἰς τοὺς ἐργάτας. »

Τὸ Κράτος ἀνοίγει ἢ ἐπισκευάζει ὁδὸν, οἰκοδομεῖ ἀνάκτορον, θρύσσει διώρυγα, λοιπὸν παρέχει ἐργασίαν εἰς τινὰς ἐργάτας. *Τὸ ὀρώμενον.* Ἄλλὰ διὰ τοῦτου καταδικάζει εἰς ἀργίαν ἄλλους ἐργάτας. *Τὸ μὴ ὀρώμενον.*

Πρόκειται περὶ ὁδῶν. Χίλιοι ἐργάται ἔρχονται πᾶσαν πρωίαν, ἐπιστρέφουσι πᾶσαν ἐσπέραν καὶ λαμβάνουσι τὰ ἡμερομίσθια τῶν. Ἀναντίρρητον. Ἄλλ' ἂν δὲν εἶχεν ἀποφασισθῇ ἡ ὁδὸς, ἂν δὲν εἶχον ψηφισθῇ αἱ ἀναγκαῖαι πιστώσεις, οἱ εὐρωστοὶ οὗτοι ἐργάται δὲν ἤθελον ἔχει οὔτε τὴν ἐργασίαν αὐτὴν, οὔτε τὰ ἡμερομίσθια αὐτά. Καὶ τοῦτο ἀναντίρρητον.

Ἄλλ' αὐτὰ καὶ μόνον εἶναι; Πρὸς τὴν ἐπιχειρήσιν, ἐν συνόλῳ, δὲν ἀπαιτεῖται τι ἄλλο; Ἄμα τῇ ὑπὸ τοῦ προέδρου ἀπαγγελίᾳ τῆς ἐπισημοῦ ρήτρας: « Ἡ συνέλευσις παρεδέχθη », τὰ ἑκατομμύρια κατέρχονται ὡς ἐκ θαύματος διὰ μᾶς τῶν ἀκτίνων τῆς σελήνης, ὡς δι' ὁδοῦ, εἰς τὰ κιβώτια τῶν ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν καὶ ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν Ὑπουργείων; Δὲν ἀπαιτεῖται πρὸς συμπλήρωσιν νὰ ὀργανίσῃ τὸ Κράτος τὴν εἰσπραξίν, καθὼς ὀργανίζει καὶ τὴν δαπάνην; Δὲν ἀπαιτεῖται νὰ θέσῃ μὲν τοὺς εἰσπρακτοράς εἰς κίνησιν, ν' ἀπικτήσῃ δὲ παρὰ τῶν φορολογουμένων τὸν φόρον;

Σκέφθητε λοιπὸν καὶ περὶ τῶν δύο ἐπόψεων τοῦ ζητήματος. Παραδεχόμενοι τὸν προσδιορισμὸν, τὸν ὁποῖον τὸ Κράτος δίδει εἰς τὰ ψηφισθέντα ἑκατομμύρια, παρεδέχθητε καὶ τὸν προσδιορισμὸν, τὸν ὁποῖον καὶ αἱ φορολογούμενοι ἤθελον δώσει, ἀλλὰ δὲν δύνανται πλέον, εἰς τὰ ἴδια ἑκατομμύρια. Πότε θέλετε ἐνοήσῃ ὅτι ἡ δημοσία αὐτῇ ἐπιχειρήσει εἶναι μετ' ἄλλιον, ἐπὶ τοῦ ἐνὸς μέρους τοῦ ὁποῖου εἰκονίζεται ἐργάτης

ἐργαζόμενος, μετ' ἐπιγραφῆς: « *Τὸ ὀρώμενον* », καὶ ἐπὶ τοῦ ἑτέρου ἄλλος ἐργάτης ἀργὸς, μετ' ἐπιγραφῆς: « *Τὸ μὴ ὀρώμενον*; »

Τὸ σόφισμα, ὑπερ πολέμῳ ἐνταῦθα, εἶναι τοσοῦτω κινδυνωδέστερον, περὶ δημοσίων ἔργων προκειμένου, ὅσον χρησιμεύει εἰς δικαιολόγησιν τῶν μωροτέρων ἐπιχειρήσεων καὶ ἀσωτειῶν. Ὅταν σιδηρόδρομὸς τις ἢ γέφυρά τις παρέχῃσι τῷ ὄντι ὠφέλειαν, ἀρκεῖ νὰ ἐπικαλεσθῶσιν ὑπερ τῆς ἐπιχειρήσεως αὐτὴν τὴν ὠφέλειαν. Ἄλλ' ὅταν οὐδεμία προξενεῖται ὠφέλεια, τί κάμνουσιν; Αὐτὸ τοῦτο, μυκτηρίζοντες τὴν κοινωνίαν λέγουσι: « Πρέπει νὰ δοθῇ ἐργασία εἰς τοὺς ἐργάτας. »

Καὶ τοῦτο εἰπόντες διατάττουσι σήμερον τὴν κατασκευὴν καὶ αὐριοῦ τὴν καταστροφὴν, δὲν ἠξιώρω τίνος ἔργον διότι καὶ ἡ καταστροφὴ παρέχει ἐργασίαν. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ μέγας Ναπολέων ἐθεώρει ὅτι ἔπραττεν ἔργον φιλανθρωπίας διατάττων νὰ σκάπτωσι πρῶτον καὶ νὰ γεμίζωσιν ἔπειτα χάνδρακας. « Τί σημαίνει, ἔλεγε, τὸ ἀποτέλεσμα; Τὸ οὐσιῶδες εἶναι ἡ διάδοσις τοῦ πλοῦτου ἐν ταῖς ἐργατικαῖς τάξεσι. » Δὲν προσεῖχεν ὅμως ὅτι ὁ πλοῦτος ἔρχεται ἐξ ἐργασίας χρησίου ἀποτελέσματος.

Ἡ οὐσία τῶν πραγμάτων πρέπει νὰ ἐξετάζηται. Ἡ ἰδέα τοῦ νομίσματος πλανᾷ. Τὸ νὰ ζητῆται ἢ διὰ χρημάτων συνδρομὴ ὄλων τῶν πολιτῶν, πρὸς ἔργον κοινῆς ὠφελείας, εἶναι πράγματι τὸ αὐτὸ ὡς ἂν ζητῆται ἢ διὰ προσωπικῆς ἐργασίας συνδρομῆς διότι ἕκαστος διὰ τῆς ἐργασίας του πορίζεται τὰ χρήματα, ἅπερ δεῖ νὰ συνεισφέρῃ. Νὰ ἐνώσητε ὅλους τοὺς πολίτας, ἵνα τοὺς ὑποχρεώσετε νὰ ἐκτελέσωσι δι' ἀγγκρείας ἔργον τοῖς πᾶσιν ὠφέλιμον, ἔχει καλῶς. Ἄλλὰ νὰ τοὺς ἐνώσετε καὶ ν' ἀπαιτήσετε νὰ κατασκευάσωσιν ὁδὸν, τὴν ὁποῖαν οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν θὰ διέλθῃ, νὰ οἰκοδομήσωσιν ἀνάκτορον, ἔνθα οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν θὰ κατοικήσῃ, τοῦτο δὲ λόγῳ δῆθεν ὅτι τοῖς προμηθεύετε ἐργασίαν, εἶναι παράλογον. Βεβαίως δὲ θὰ εἶχον δίκαιον νὰ σᾶς εἴπωσιν: « Ἡ ἐργασία αὕτη δὲν μᾶς παρέχει καμμίαν ὠφέλειαν. κάλλιον ἐργαζόμεθα διὰ λογαριασμὸν μας. »

Ὁ τρόπος τῆς διὰ χρημάτων συνδρομῆς καὶ οὐχὶ διὰ τῆς προσωπικῆς ἐργασίας δὲν μεταβάλλει τὰ γενικὰ ἀποτελέσματα. Μία μόνη

διαφορά υπάρχει μεταξύ των δύο συστημάτων διὰ τῆς προσωπικῆς ἐργασίας ἢ ζῆμια βαρύνει ὅλους, ἐν ᾧ διὰ τῆς εἰς χεῖματα καταβολῆς οἱ δημόσιοι ὑπηρετοὶ ἀπαλλάττονται τοῦ σχετικοῦ μέρους τῆς ζῆμιας καὶ ἐπιβρίπτουσι αὐτὴν πρόσθετον εἰς τοὺς ἐπιβεβαρημένους ἤδη συμπολίτας τῶν.

Εἰς τὴν ἐφημερίδα «Σύνταγμα» περιείχετο ἄρθρον, ἐν ᾧ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐλέγετο: «Ἡ κοινωνία συντρέχει καὶ ὑποβάλλει τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐργασίας, ἐπιχειροῦσα διὰ τοῦ Κράτους, διὰ τῶν νομῶν, διὰ τῶν δόμων ἔργα δημόσια, κατὰλληλα πρὸς ἐνασχόλησιν τῶν ἀργῶν βραχυόων.»

Ὡς μέτρον προσωρινόν, ἐν καιρῷ κρίσεως, δριμύως π.χ. χειμῶνος, ἢ μεσολάβησις αὕτη τῶν φορολογουμένων δύναται νὰ ἔχη ἀγαθὰ ἀποτελέσματα. Ἐνεργεῖ τότε ὡς ἐνεργοῦσιν αἱ ἀσφάλεια. Δὲν προσθέτει βεβιαίως τίποτε οὔτε εἰς τὴν ἐργασίαν, οὔτε εἰς τὸ ἡμερομίσθιον· ἀφαιρεῖ τὸν κινδύνον ἐργασίαν καὶ ἡμερομίσθιον ἐκ τῶν συνήθων καιρῶν, ἵνα πορίσῃ ταῦτα μετὰ ζῆμιας μὲν, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης, εἰς τοὺς ἐνδεεῖς ἐργάτας ἐν χαλεποῖς χρόνοις.

Ἄλλ' ὡς μέτρον διαρκές, γενικόν, συστηματικόν εἶναι μυκτηρισμός, ἀντίφασις, εἶναι τὸ φύσει ἀδύνατον. Δεικνύει μὲν βεβαιωμένην τινὰ ἐργασίαν, τὸ ὀρώμενον, κρύπτει δὲ πολλὴν ἄλλην ἐμποδιζομένην, τὸ μὴ ὀρώμενον.

Ἐπειτα συνέχισα.

I. B.

Θεοδώρου Δε Χελιδράκη

ΤΑ ΦΥΤΑ ΤΟΥ ΑΤΤΙΚΟΥ ΠΕΔΙΟΥ

ὑπὸ Σπ. Μηλιαράκη.

Ἡ διασπορά τῶν φυτῶν ἐπὶ τῆς γῆνης ἐπιφανείας ἔνεκα πολλῶν αἰτίων δὲν εἶνε ἀπανταχοῦ ἢ αὐτῆ, οὔτε ἀπανταχοῦ ὁμοιομορφος. Ἐκάστη ζώνη τῆς γῆς ἔχει τὰ ἴδια αὐτῆ φυτά, καὶ διακρίνεται κατὰ τὸν μείζονα ἢ ἐλάσσονα πλοῦτον τῶν ἐπ' αὐτῆς φυομένων φυτῶν, κατὰ τὸ μέγεθος αὐτῶν, κατὰ τὸν χρωματισμὸν τῶν ἀνθῶν, τὴν ποικιλίαν ἢ ἀφθονίαν τῶν εἰδῶν. Ἀπὸ τοῦ πόλου χωροῦντες πρὸς τὸν ἰσημερινὸν καὶ καταλείποντες τὰ σπανίζοντα, νανοφυῆ, καὶ ἄχροα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀνθὴ φέροντα φυτά τῶν παγερῶν χωρῶν τοῦ βορρᾶ, ἀπαντῶμεν κατὰ μικρὸν μείζονα ἀφθονίαν φυτῶν, μεγάλων κατὰ τὸ ἀνάστημα, φερόντων ἀνθὴ εὐχροα, μεγαλοπρεπῆ καὶ ἡδύσματα· ἐπὶ τοῦ ἰσημερινοῦ τέλος αὐτοῦ καὶ παρ' αὐτῷ, ἦτοι ἐπὶ τῶν τροπικῶν, εἶνε τὰ φυτά θαψιλέστερον διαδομένα καὶ κατὰ μέγεθος καὶ κάλλος πολὺ τῶν ἄλλων διάφορα. Οἱ λειχῆνες τῶν πόλων, αἱ πόκι καὶ τὰ βρύα ἀντικαθίστανται αὐτόθι ὑπὸ τῶν ἐρεικῶν, τῶν πετρίδων, τῶν φοινίκων, τῆς ἐλαίας, τῶν εὐκαλύπτων καὶ τῶν περικαλλοκαύλων ὀρχιδοειδῶν· τὸ ἡλιακὸν φῶς καὶ ἡ ζεῖδιωρος θερμότης

μεταβάλλουσι τοὺς χυμούς τῶν φυτῶν εἰς τὰ ἑδύτερα ἀρώματα καὶ εἰς τὰ λαμπρότερα χρώματα.

Ἐκ τῆς διαφορᾶς ταύτης τῶν φυτῶν κατὰ τόπους ὀρυκθέντες οἱ βοτανικοὶ διήρεσαν τὴν ἐπιφανείαν τῆς γῆς κατὰ ζώνας, ἀναλόγως τῆς διαίρεσιν τῆς γεωγραφίας. Ἐπειδὴ δὲ τὰ φυτά εἶνε διάφορα, οὐ μόνον κατὰ τὸ γεωγραφικὸν πλάτος τῶν ἐφ' ὧν φύονται τόπων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ὕψος αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, δι' οὗ προσεγγίζουσι καθ' ὁμοιότητα πρὸς τὰ φυτά τῶν ἀρκτικῶν τόπων, διὰ τοῦτο ἐπὶ τινος χώρου ὑψηλῆς ἢ ἐπὶ τινος ὄρους δυνάμεθα νὰ ἀπαντήσωμεν φυτά μὴ ἀνήκοντα ποσῶς εἰς τὴν ζώνην ἐκείνην. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἄλλα τοπικὰ αἰτία ἐπιδρῶσι διὰ τῆς προσαρμωστικῆς αὐτῶν δυνάμεως καὶ ἐπέδρασαν εἰς τὸν χαρακτῆρα τῶν φυτῶν τῶν διαφόρων τόπων, οἷα εἶνε π.χ. ἡ θάλασσα, ἡ μετριάζουσα τὸ δριμύ τῶν ψυχρῶν τόπων, τὰ ὕδατα, τὸ ἔδαφος καὶ ἄλλα πολλά. Ἐνεκα τῶν αἰτίων λοιπῶν τούτων καὶ ὁ χρόνος τῆς βλαστήσεως τῶν φυτῶν, ἡ ἀνθῆσις καὶ καρποφορία, ἡ φυλλοφορία καὶ ἡ φυλλοβολία, διαφέρουσι τὰ μέγιστα κατὰ τόπους. Ἐκ τούτου δύναται τις νὰ εἰκάσῃ πῶσῳ τόπος τις δύναται ἐνίοτε νὰ ἦνε διάφορος ἐτέρου συνόρου, καὶ πῶσῳ ἢ σπουδῆ τῶν φυτῶν χώρος τινὸς καθ' ὅλας αὐτῶν τὰς ἐπόψεις εἶνε σπουδαία, οὐ μόνον πρακτικῶς, ἀλλὰ καὶ θεωρητικῶς, ὡς συμβάλλουσα πρὸς κατανόησιν τῆς ὅλης χωρολογικῆς τῶν φυτῶν διασπορᾶς καὶ ἐξήγησιν τῶν αἰτίων δι' ὧν προσελήθη ἢ μεγίστη αὕτη ποικιλία ἀπὸ τῶν ἀπλῶν καὶ πρωτογόνων τύπων κατὰ τὸ μέγα διάστημα τῶν αἰώνων.

Ἐκ τῶν διαφόρων ζωνῶν, εἰς ἃς διηρέθη ἡ ἐπιφανεία τῆς γῆς, ἡ περὶ τὴν Μεσόγειον ζώνη, ὑφ' ἣν ὑπάγεται καὶ ἡ Ἑλλάς, εἶναι ἡ μᾶλλον σύμμετρος καὶ σαφέστερον ὀρισμένη. Χειμῶνες ἥπιοι καὶ θέρη σχεδὸν ἄνευ βροχῶν εἰσὶ τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῶν ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ κειμένων χωρῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἰδιάζουσα αὕτη τοῦ κλίματος ἰδιότης ἐπέδρασε σπουδαίως καὶ ἐπὶ τῶν φυτῶν τῶν χωρῶν τούτων, καὶ ἡ φυτικὴ αὐτῶν ἱστορία εἶνε ἰδιάζουσα. Ἡ ἐλαία εἶνε τὸ χαρακτηριστικώτατον αὐτῶν δένδρον· μετ' αὐτὴν ἔρχονται τὰ σιτηρά, ἡ ἄμπελος, τὰ κιντροειδῆ (ἐσπεριδοειδῆ), αἱ συκαί, ὁ βάμβυξ καὶ αὐτῆς ὁ φοῖνιξ καὶ τὰ σαχχαροκάλαμον. Ἐτερος ἰδιάζων χαρακτῆρ τῶν χωρῶν τούτων εἶνε καὶ ὁ πλοῦτος αὐτῶν εἰς ἀειφυλλὰ δένδρα καὶ θάμνους· διότι αὐτόθι θάλλουσιν ἐς αἰεὶ ἡ ῥοδοδάφνη καὶ ἡ μυρσίνη, ἡ δάφνη, ἡ ἐλαία, αἱ δρυὲς· πρὸς δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀκανθῶν, δι' οὗ καλύπτονται αἱ ἀγέωργητοι καὶ ἐρημοὶ ἐκτάσεις.

Ἄλλ' ὁ χαρακτῆρ οὗτος τῆς φυτικῆς διανομῆς δὲν εἶνε καὶ ἐπὶ τῶν χωρῶν τούτων ἀπαν-

ταχοῦ σταθερός. Ἐνεκα τοῦ πλῆθους τῶν ὀρέων, τῶν βουνῶν καὶ ὄροπεδίων παρεκκλίνει ὁ χαρακτῆρ τῶν φυτῶν καὶ ῥέπει ἐνίοτε πρὸς ἀπομίμησιν τῶν ἀρκτικῶν καὶ ἀλπείων χωρῶν. Μόνον τὰ παράλια αὐτῶν περιέχουσιν ὁμοιομορφότερα φυτά, διότι καὶ τὸ κλίμα αὐτῶν ἀπανταχοῦ σχεδὸν εἶνε ἀμετάβλητον.

Ἡ Ἑλλάς, χώρα ἀνήκουσα εἰς τὴν ζώνην ταύτην, διακρινόμενη διὰ τὸ μαλακὸν τοῦ κλίματος, τὴν ἔκτασιν τῶν παραλίων, τὸ πλῆθος τῶν βουνῶν καὶ λόφων, ἦτο ἐπάναγκος νὰ σπουδασθῆ καὶ ὑπὸ τὴν ἐποψιν ταύτην τῆς φυτικῆς αὐτῆς γεωγραφίας. Τοῦτο ἐγένετο τὰ νῦν ὡς πρὸς ἔν μόνον αὐτῆς μέρος, τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἀττικῆς, ὑπὸ τοῦ κ. Heudreich διὰ τῆς ἐκδόσεως τῶν «*Φυτῶν τοῦ ἀττικοῦ πεδίου*».

Τὸ βιβλίον τοῦτο, κατὰ πρῶτον δημοσιευθὲν ὡς ἐ τεῦχος τοῦ γερμανικοῦ περιοδικοῦ τοῦ *Mommsen «Aἱ ἐλλήνικαι ὄραι τοῦ ἐνιαυτοῦ»* (ἔτος 1877, μηνὶ Ἰουλίῳ), εἶνε προῖον τριακονταετῶν παρατηρήσεων, ἐπιτοπῆς ὑπὸ τοῦ συγγραφέως γενομένων. Ἐπ' αὐτοῦ δὲν σκοποῦμεν νὰ γράψωμεν κρίσιν βιβλιογραφικὴν. Τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως, κεκτημένου ἤδη φήμην εὐρωπαϊκὴν καὶ αἱ πολυεταί, αὐτοῦ ἐπὶ τῶν φυτῶν τῆς Ἑλλάδος ἐρευνῆ καὶ παρατηρήσεις, ὡς μικρὸν ἐξαγόμενον εἶνε καὶ τὸ προκείμενον βιβλίον, εἶνε ἰκανὰ πρὸς δεῖξιν τῆς ἀξίας τοῦ συγγράμματος. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ πραγματευόμενον θέμα εἶνε σπουδαίον δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας, τοὺς ἀγνωστοῦντας ὀλοσχερῶς τὴν πλουσίαν πῶς εἰς φυσικοῖστορικὸν πλοῦτον πατρίδα μας, χάριν τῶν ἀγνωστων τῆς Ἐστίας, θὰ παραθέσωμεν ἀπλῶς περίληψιν τοῦ περιεχομένου, ὅπως κυρίως δώσωμεν αὐτοῖς ἰδέαν τῆς θέσεως, ἣν ἡ χώρα ἡμῶν κατέχει βοτανικῶς ὡς πρὸς ἄλλας τῆς Εὐρώπης χώρας.

Διὰ τῶν *Φυτῶν τοῦ ἀττικοῦ πεδίου* ὁ συγγραφεὺς σκοπεῖ δύο τινὰ· πρῶτον νὰ παράσχῃ ἐν εἰδεί *ἡμερολογίου γεωγραφικῆς* εἰκόνα τοῦ χρόνου καὶ τῆς διαρκείας τῆς ἀνθήσεως ὄλων τῶν ἐπὶ τοῦ ἀττικοῦ πεδίου φυτῶν, τῶν φυομένων ἀπὸ τῶν παραλίων μέχρι τῶν χωρῶν, ἦτοι ὀριζοντιῶν ζωνῶν, τῶν κειμένων εἰς ὕψος 2,000 ποδῶν ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Ἀποκλείει δηλ. μόνον τὰ φυτά τὰ φυόμενα ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων ὀρέων τῆς Ἀττικῆς, Ὑμηττοῦ, Πεντελικοῦ καὶ Πάρνηθος, ἀν καὶ σημειώσῃ τις ἐν σελίδι 561 ἀναφέρει ὡς ἐν παράθῳ καὶ τινὰ ἀποκλειστικὰ δένδρα καὶ θάμνους τῆς ζώνης τῆς ἀνωθεν τῶν 2,000 ποδῶν, ἦτοι τὴν *Δάφνην τοῦ Ἀπόλλωνος* ἐπὶ τῆς Πάρνηθος (ὅπως καὶ ἐπὶ τῶν πλείστον ὀρέων τῆς Ἑλλάδος), *Προδρον τῆν ψευδοαρμερικῆν* (εἰδός τι ἄγριον βερυκκιῆς), *Κράταιγον τὴν ἐλλοραχίον*, *Βεβερίδα τὴν κρησαυρ*, *Ἀρκευθον τὴν ὑπόπυρρον* κ.τ.λ.

Ἡ γραφικὴ δὲ αὕτη παράστασις, γινομένη κατὰ τὴν εὐθὺς ἐκτιθεμένην νεωτάτην μέθοδον, ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐπινοηθεῖσαν, παρέχει εἰς τὸν ἀναγνώστην δι' ἐνὸς βλέμματος ταχέως καὶ σαφῶς τὴν εἰκόνα τῆς ἀνθήσεως ὄλου τοῦ ἀττικοῦ πεδίου καὶ ἐκάστου φυτοῦ ἰδίᾳ. Πεντήκοντα δηλ. σελίδες τοῦ βιβλίου (ἀποτελουμένου ὄλου ἐξ 126) φέρουσιν ἀναγεγραμμένα κατὰ τὸ ἄκρον αὐτῶν ἐκάστη λατινιστὶ ὅλα τὰ φυτά τῆς πεδιάδος ἡμῶν, ἀνερχόμενα εἰς 1229, κατὰ οἰκογενεῖας τεταγμένα καὶ γένη. Μετὰ τὰ ὀνόματα τῶν φυτῶν ἔπονται κάθετοι γραμμαὶ, 12 ἐν ἐκάστη σελίδι, ἐγκλείουσαι ἀνωθεν ἀνά δύο τὸ ὄνομα ἐκάστου μηνὸς τοῦ ἐνιαυτοῦ. Ὅριζοντιῶς δὲ καὶ εἰς τὴν σειρὰν ἐκάστου φυτοῦ τέμνουσι τὰς γραμμάς ταύτας ἑτερεὶ παχεῖαι, ἀρχόμεναι ἀπὸ τῆς καθέτου γραμμῆς τοῦ μηνὸς καθ' ὃν ἀρχεται ἡ ἀνθῆσις καὶ λήγουσαι εἰς τὴν τοῦ μηνὸς ἔνθα πάυεται. Οὕτως, ὅπως φέρωμεν παράδειγμα τι γνώριμον, μετὰ τὸ λατινικὸν ὄνομα τοῦ κοινοῦ *Κυάμου* ἔπεται γραμμὴ ὀριζοντιῆς, παχεῖα, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς στήλης τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου καὶ λήγουσα σχεδὸν εἰς τὸ τέλος τῆς στήλης τοῦ Ἀπριλίου. Ὡστε διὰ μιᾶς βλέπει τις τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἀρχεται ἡ ἀνθῆσις τοῦ φυτοῦ τούτου καὶ τὸ ὅλον διάστημα, καθ' ὃ διαρκεῖ. Ἐπειδὴ δὲ τὰ πλείστα φυτά ἀρχονται ἀνθῶντα σποράδην, ἐν τοῖς περισσοτέροις ἐξ αὐτῶν, ὅπου ἐγένοντο ἐπαρκεῖς παρατηρήσεις, σημειοῦται πρὸ τῶν παχέων γραμμῶν διὰ στιγμῶν καὶ ἡ σποραδικὴ αὕτη ἀνθῆσις, ἢ μετὰ τὰς παχείας γραμμάς ἡ σποραδικὴ βραδυτάτη διάρκεια τῆς ἀνθήσεως. Παράδειγμα τι θέλει καταστήσει τὸ πρᾶγμα σαφέστερον. Μετὰ τὸ ὄνομα τῆς κοινης λεμονέας βλέπομεν ἐν πρώτοις στιγμᾶς ἐντὸς τῶν καθέτων ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου μέχρι τοῦ μέσου σχεδὸν τοῦ Μαρτίου· εἶτα ἔπεται παχεῖα γραμμὴ μέχρι τοῦ μέσου σχεδὸν τῆς στήλης τοῦ Ἰουνίου. Ἐντεῦθεν μέχρι Σεπτεμβρίου ὑπάρχουσι στιγμαί· εἶτα ἔπεται γραμμὴ παχεῖα μέχρι τοῦ μέσου τῆς στήλης τοῦ Ὀκτωβρίου, πέραν δὲ ταύτης πάλιν στιγμαί. Ὡστε διὰ τῶν στιγμῶν καὶ τῶν γραμμῶν καταμνησθάνομεν, ὅτι ἡ λεμονέα ἀνθεῖ μὲν καθ' ὅλον τὸ ἔτος σποράδην, ἀλλ' ὅτι δύο εἰσὶν οἱ χρόνοι τῆς ἀθρόας, οὕτως εἰπεῖν, αὐτῆς ἀνθήσεως, ὁ χρόνος ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Μαρτίου μέχρι τοῦ Ἰουνίου καὶ ὁ ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου μέχρι Ὀκτωβρίου (μεσοῦντος).

Ταῦτα ὡς πρὸς τὴν ἀνθῆσιν τῶν φυτῶν τῆς Ἀττικῆς.

Δεύτερον δ' ἐξετάζει ὁ συγγραφεὺς τὰ φυτά ταῦτα γεωγραφικῶς, συγκρίνων. αὐτὰ καὶ ὡς πρὸς ἄλλας τῆς Εὐρώπης χώρας καὶ ὡς πρὸς τὰς διαφόρους καθ' ὕψος ζώνας αὐτῆς ταύτης τῆς Ἀττικῆς.

Τὸ σύνολον τῶν ἐπὶ τῆς Ἀττικῆς φυομένων

φυτών, ήτοι ή χλωρίς αύτης, άνήκει εις την άειφυλλον ζώνην των περι την Μεσόγειον χωρών, ως είδομεν, ή έλαια. Η χλωρίς αύτη λοιπόν εν συνόλω δεν διαφέρει των της μεσημβρινής Ιταλίας, Σαρδούς, Σικελίας, Ισπανίας, ουδέν φυτόν ιδιαίτερον χαρακτηρίζει αυτήν, όσα άπαντώσιν ένταύθα δεν διακρίνονται δι' ιδίων και έμφανών χαρακτηρών, και όσα δε άντικαθιστώσι φυτά των άλλων χωρών εισί λίαν συγγενή και όμοια προς έκείνα. Ταύτα δε λέγοντες δεν νοούμεν τάς ύψηλάς της Άττικής ζώνας, οίον τά ύψηλά μέρη της Πάρνηθος, του Πεντελικού κ.τ.λ., ών ή διάκρισις είνε καταφανής, διότι είπομεν, ότι ο συγγραφεύς περιωρίσθη μόνον επί των ζωνών των κάτω των 2,000 ποδών κειμένων. Ταύτας λοιπόν εξέτάζων διαίρει εις 3 μέρη :

Α' Είς την παράλιον ζώνην' δηλ. τον άμώδη αϊγιαλόν, τά έλώδη άλίπεδα, οίκα το Φαληρικόν, τή Πειραϊκόν, τή Έλευσίον, τή κατά μήκος του Μαραθώνος, και την μικράν έκτασιν παρά τή Πόρτο-Ράφτη.

Β' Είς την ζώνην των πεδίων' όχθους ποταμών και πυθμένας κοιλάδων, άγρούς σπειρομένους, άγρούς άρούς και έκτάσεις άγεωργήτους. Κυριώτερον δε πεδία εισί 4' τή των Άθηνών, τή Έλευσίον ή Θριασίον, τή της Μεσογαίας και τή πεδίον του Μαραθώνος, τή μικρότερον πάντων.

Γ' Είς την ζώνην των ξηρών και πετρωδών λόφων, διήκουσαν εις ύψος 2,000 ποδών, την περιλαμβάνουσαν τά κοινώς καλούμενα ξηροβούνια, ήτοι τους φρυγανοβριθείς λόφους και τάς νάπας των κοιλάδων (λόγγους). Ένταύθα ύπάγονται ο Λυκαβηττός, τή Τουροκοβούνια, ο βράχος της Άκροπόλεως, ο λόφος έφ' ου ύσταται τή μνημείον του Φιλοπάππου, αί ύπώρειαι του Ύμηττου, όλος ο Κορυθαλός και τή Αϊγάλεων, αί ύπώρειαι της Πάρνηθος και του Πεντελικού, ή όλη Λαυρεωτική μετά των λόφων και βουνών αυτης, τή όρος Κέρρατα παρά τή Έλευσίον, ή νήσος της Σκλαμίνος κ.τ.λ.

Άλλ' επί όλων τούτων των ζωνών φύονται και φυτά τινά κοινά εις άπάσας ή εις τινάς εξ αυτών. Ταύτα δε είνε ιδίως ή έλαια, ή άμπελο, τή όσπρια, αί όπωρα, είδη τινά φυτών κατά τά περὸς των όδών και τή όρια των άγρών φύόμενα, επί των βράχων, επί των τοίχων, επί των παρά τά χωρία και τάς κώμας άγρών, επί των χαλίμων' τέλος δε και έντός των ύδάτων των ποταμών, βράχων, λιμνών και άλατούχων ύδάτων, εν τή θαλάσση κ.τ.λ. Ταύτα πάντα άπικρίζουσιν ιδίον τμήμα.

Κατά την διαίρεσιν λοιπόν ταύτην εξέτάζονται και άναγράφονται τά φυτά της Άττικής εν σειρά. Τά συνηθέστερον δε άπαντώσιν και δίδονται ιδιαίτεράς πως χροιάν ή τόρον εις την άττικήν χλωρίδα σημειούσιν πλαγίως δι' άσπε-

ρίσκου, όπως και τά όλως ιδιάζοντα εν γένει εις την έλληνοανατολικήν χλωρίδα δι' ιδίου γράμματος G.

Μετά την άναγραφήν των ονομάτων των φυτών έκάστης ζώνης, ήν παραλείπομεν, ως παρατεινομένην εις μήκος και διαφέρουσιν άποκλειστικώς τους περι την φυσιογραφίαν άσπολουμένους, έπεται σύγκρισις του αριθμού των ιδιάζόντων τή έλληνοανατολική χλωρίδι φυτών μετά των όμοίων τή μεσημβρινή (ιδίως περιμεσογαίω), τή μέση, εις τινάς δε περιστάσεις και αυτή τή βορείω Ευρώπη. Έκ της σύγκρισεως ταύτης, ήν διευκολύνει πίναξ στατιστικής παρατιθέμενος, εξάγεται, ότι όπως και εις όλην την λοιπήν Έλλάδα αί κάτω των 2,000 ποδών ζώναι, συγκρινόμεναι κατά τον σχετικόν αριθμόν των ιδιάζόντων αυταίς ειδών προς τάς της μεσημβρινής Ευρώπης, όμοιάζουσιν τά μέγιστα μετ' αυτών, και ότι τά όλως ιδιάζοντα τή χλωρίδι ήμων είδη εισιν όλιγίστα. Έάν όμως συγκρίνωμεν προς άλλήλας τάς καθ' έκαστα της Άττικής ζώνας ως προς τον πλούτον των ιδιάζόντων ειδών, θέλωμεν ιδεί ότι ο μείζων αυτών αριθμός φύεται επί των όρεινων ζωνών. Έκ των οικιαδιανών π. χ., ών ο αριθμός άνέρχεται τά 171, είδη έλληνοανατολικά είδη είνε 67' τούτων 33 μόνον φύονται επί των όρεινων (ένω των 2,000 ποδών), 13 δε μόνον επί του πεδίου της Άττικής, δηλ. 22 0]0. Άλλά και επ' αυτου του πεδίου της Άττικής συγκρινόντες τάς ζώνας εύρίσκομεν, ότι αί νάπαι και οί φρυγανοβριθείς λόφοι, αί βράχοι και οί έλαιώνες εξέχουσιν ως προς τή πληθος των ιδίων ειδών των φυτών, και ότι ο χαρακτηρ ούτος της φυτικής διασποράς είνε κοινός ου μόνον καθ' όλην την Έλλάδα αλλά και κατά τή μάλλον και ήττον και καθ' όλην την περι την Μεσόγειον μεσημβρινήν Ευρώπη. Εξ εναντίας δε τά μέρη ένθα φύονται όλιγώτερα μόνον ιδία φυτά, πληθος δε κοινών μετά των της βορείας και μέσης Ευρώπης εισί τά άλίπεδα και αί ποτάμια όχθαι, διότι ένταύθα τά φυτά εύρίσκουσιν όμοιάς πως συνθήκας προς άνάπτυξιν αυτών, οίαν και εις τάς βορείους χώρας, την σικάν και την υγρασίαν.

Τήν σύγκρισιν ταύτην άκολουθεί πίναξ παραβήλων τάς οικογενείας των φυτών της άττικής χλωρίδος κατά τή πληθος των ειδών προς την έποχήν της άνθήσεως. Ούτω μνημόνευον π.χ. ότι ή οικογένεια των ροδοειδών περιέχει εν Άττική 9 είδη' εν τούτων ουδέν άνθει από του Νοεμβρίου μέχρι Φεβρουαρίου. Κατά Μάρτιον άνθους 2, κατ' Απρίλιον 3, Μάιον και Ιούνιον άνά 5, Ιούλιον 4, Αυγουστον 2, Σεπτέμβριον 1 και Οκτώβριον 1. Όπως εκ του πίνακος τούτου, χρησιμεύοντος και ως άνακεφαλαίωσις του ήμερολογίου της άνθήσεως, περι ου εν αρχή είπομεν τά δέοντα, δύναται τις να ιδή ου μόνον τον χρόνον του

έτους, καθ' έν οικογένειά τις διατελεί εις τή άκράτατον όριον της άνθήσεως κατά τή πληθος των ειδών αυτης, αλλά και τάς οικογενείας εκείνας, αίτινες σχετικώς προς άλλήλας κατέχουσιν τή άκράτατον όριον της άνθήσεως κατά τους διαφόρους μήνας και τή πληθος των ειδών. Διά του τρόπου δε τούτου διευκολύνεται τά μάλιστα ή σύγκρισις των φυτών της άττικής χλωρίδος μετά των άλλων χωρών της Ευρώπης.

Άλλ' έπειδή ο χαρακτηρ τούτου τινός εκφράζεται κυρίως διά των επ' αυτου φουμένων δένδρων και θάμνων, ιδιαιτέρα τις μελέτη επ' αυτών ήτο άναγκαία, ως προς τή πληθος αυτών, τους τόπους εν οίς φύονται και την ευχυσίαν, ήτις "ένεκα του αύχηρου εδάφους και του ξηρου κλίματος της Άττικής δεν είνε όσω εν άλλαις χώραις άνεπτυγμένα. ,,

Τά δένδρα εν Άττική εισιν όλιγα' οί θάμνοι εισί πλείονες. Μάλλον δένδρώδης είνε ή παράλιος ζώνη, οί παράχθιοι των ποταμών τόποι, οί πυθμένες των κοιλάδων και αί κατώταται ύπώρειαι των όρεινων. Άγρια δένδρα δε φύονται επ' αυτης τά εξής :

Κερκίς ή κερατώδης (κοινώς κουτσουκιά), Κερωρεία ή γρησία (κ. ξυλοκερατιά), Άπιος ή άμυγδαλοειδής (κ. γκοριτζιά), Έλαια ή ευρωπαϊκή ήτοι αγριόελαιος (κ. άγριοεληά) και ή ήμερος (κ. εληά), Έλαιαγρος ή στενόφυλλος (κ. άγρις τσιντζιφιά), Δάφνη ή γερραία (κ. διάφνη, βανυά), Άγριος ή λευκή (κ. λεύκα), Πλάτανος ή ανατολικός (κ. πλατάνος, πλατάνι), Συκή ή καρυκή, άγρια (κ. άγρια συκή), Κελτίς ή μεσημβρινή (κ. μικροκουκί ή μελιουκουκιά ή κουτσουκιά), Γαύρος ή δουίνιος (κ. σκυλόγυρος), Άρως ή του Δαλεχαμπίου (κ. δένδρον, άγρια βελανιδιά), Άρως ή μακρολεπίς (κ. ήμερη βελανιδιά), Άρ. ή άρια (κ. άριά), Άρως ή καλλιπρινος (κ. πουρνάρι ή πρινάρι), Πίτερος ή χαλέπιος (κ. πσυκος), Πίτερος ή κωροφόρος (κ. κουκκουαρπά.)

Έκ των 17 τούτων άγρίων δένδρων ή άγρια έλαια και ή χαλέπιος πίτερος εισί τά πολυπληθέστερα, σχηματίζοντα τήδε κκείσε μικρά δάση και άλση. Έν δε και μόνον, Άρως ή μακρολεπίς, άνήκει ιδίως εις την έλληνοανατολικήν χλωρίδα. Τέλος δε 7 μόνον εισιν άειφυλλα.

Έκ δε των θάμνων, οίτινες ως είδομεν εισί πολυπληθέστεροι (45), άπαντώσιν ένταύθα Άνάγρις ή κάκοσμος (κοινόν όνομα δεν έχει, άλλανιστί Ζόιγερ), Σπάρτον τή γνήσιον (κ. σπάρτα), Καλυκοτόμος ή λαχανώδης (κ. άσπάλθος,

1. Ούτως όνομάσαμεν τήν Quercus ilex, πεισθέντες ταίς παρατηρήσει του συγγραφέως εν έτέρω αυτου συγγράμματι (Die Nutzpflanzen Griechenlands σελ. 17 εν σημ. και σελ. 69) περι της ταυτότητος αυτης μετά της του Θεοφράστου άριάς, έναντίον της γνώμης, ότι άρία είνε ή Sorbus Grona.

έν Κρήτη), Μηδική ή δένδροειδής, Κολουτέα ή δένδροειδής (σπκνία), Κορωνανθής ή ήμεροειδής, Κορωνανθής ή γλαυκή, Άμυγδαλή ή κοινή (κ. πικροαμυγδαλή), Ροδή ή κυρσοβατος (κ. άγρια τριανταφυλλά), Ροδή ή άειφυλλος (κ. άγρια τριαντάφ.), Βάτος ή πιλώδης (κ. βάτος), Βάτος ή χαρίεσσα (κ. βάτος), Κράταιγος ή μονόπερος (κ. μουμουτζυλλά ή όζυάκανθα), Μύρτος ή κοινή (κ. μυρτιά, μυρσίνα), Πιστάκη ή μαστιχοφόρος, ο Σχίνος των αρχαίων (κ. σχίνος), Πιστ. ή τερέβινθος (κ. κοκκορετσά), Ροδς ο κούριος (κ. χρυσόξυλον), Ευφρόβιον τή δένδροειδής (κ. φλώρος), Ράμος ο Έλλητικός (κ. μαυρακαθηά), Ταμαρίσκος ή άμπένιος, ή Μορίκη του Διοσκουρίδου (κ. άμυρειακη και μυρειακη), Ταμ. ή μικρανθής, Κίστος ο Μομπελιανός (άλλ. μογορίτς), Κισσός ο κοινός (κ. κισσός), Έείκη ή δένδροειδής (κ. βεικι), Κόμαρος ή ούναρος (κ. κουμαρηά), Κόμαρος ή άνδράχνηος κ. άγρια κουμαρηά, Κόμαρος ή μεσάζουσα, Στόραξ ο φαρμακευτικός (κ. άγρια κυδωνά, έν Κρήτη άστύρακος), Λύκιον τή μεσημβρινόν (κ. βήμων), Σφαιριανθής [Clobularia] τή άλυπον (κ. της προβατικής τή χορτάρι), Άγριος ο γνήσιος ή Λυγός (κ. λυγαρηά), Φλομίσ ή καρπόδης (κ. σράκα), Πράσιον τή μεϊζον, Νήριον τή κοινόν (κ. πικροδάφνη), Έλαια ή ευρωπαϊκή ή άγρια (κ. άγριοεληά), Φιλλυρέα ή μέση (κ. φιλική), Φιλλυρέα ή πλατόφυλλος, Λοιική ή έτροσυκική (κ. άγριόκλυμα), Ατράφαξις τή άλιμον, Ίτέα ή εϋθραυστος (κ. ιτηά), Οστράβα ή ζυγίφυλλος (κ. γαύρος), Άρως ή κοκκοφόρος (κ. κέντρος), Άρκευθος ή φοινική (κ. κέντρος), Σμιλαξ ή τραχεία (κ. άρκουδέβατος), Χαμαιπέκη ή άλπειος.

Έκ τούτων όλων οί πλείστοι (29) φύονται επί των ναπών και της ζώνης των λόφων. Πολυπληθέστεροι δε εισί δύο, ο λιγής και ή πικροδάφνη, ιδίως δε ή δευτέρα, ήτις «διά των έρουθρών αυτης ώραιών άνθών άνεψύχει τή όμμα εν μέσω της αύχηρότητος των πρακειμένων ξηροβούνων».

Ιδιαίτερον λόγον ποιείται ο συγγραφεύς και περι των άκανθών, των φουμένων επ' όλων των άργών άγρών, των παρδίων μερών, όχθών κτλ. από του Απριλίου φθίνοντος μέχρι του τέλους του Ιουνίου. Έπειδή δε, ως είπομεν ήδη, φυτά τινά χαιρούσι φύόμενα εις όλας τάς ζώνας, και εις όλους τους τόπους είνε κοινάτατα, κατκειθμούνται και ταύτα ιδιαιτέρως μετά των άναγκαίων παρατηρήσεων και πληροφοριών π.χ. περι του κοινού Χαμαιμήλου αναγιγνώσκουμεν «άπαντξ κατά τή έαρ επ' όλων των όδών, επί των άγρών και πεδίων, καλύπτει αυτά ένίοτε πυκνώς, σχηματίζον πόαν παχείαν. Έξάνθει ιδίως τον Μάρτιον και Απρίλιον, κατταποράδην όμως άρχεται εξάνθειν από του

'Ιανουαρίου' εις εφουδρα δε μέρη εξανθει ένιοτε και τὸ θέρος. Τὸ ἑλληνικὸν χαμαίμηνον ἔχει ὁσμὴν εὐάρεστον λίαν και πολὺ ἐλάττωνα πικρότητα κατὰ τὴν γεῦσιν ἢ τὸ τῶν ἄλλων χωρῶν τῆς Εὐρώπης».

Τοιαύτας πληροφορίας μνησάνομεν και περὶ τοῦ Εὐδῶμον (κ. ῥόκις), τῆς Ἀρθεμίδος, τῆς Ἀρεμώνης, τοῦ Καρδάμου κ.τ.λ.

Ἄλλ' ἢ εἰκὼν τῆς ἀττικῆς; χλωρίδος ἤθελεν εἶθαι ἀτελής ἄνευ τῆς ἀπαριθμήσεως τῶν τακτικῶς και κυρίως γεωργουμένων ἡμέρων φυτῶν. Διὸ δίκην προσθήκης ἀφιστοῖ ὁ συγγραφεὺς τῆς ἀττικῆς χλωρίδος; 26 σελίδας πρὸς τοῦτο. Ἐπειδὴ δὲ ἐνταῦθα περιλαμβάνονται τὰ σπουδαιότερα και ὠφελιμώτερα φυτὰ, νομίζομεν καλὸν ἐπὶ τοῦ μέρους τούτου νὰ παρατείνωμεν ἑκτενέστερον τὸν λόγον, παρενείροντες, ὅπου δεῖ, και αὐτολεξεῖ τὰ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως γεγραμμένα.

Ἐπιτελείται.

Ἡ ἐπομένη διατριβὴ ἀπηγγέθη ἐν τῷ Πολυτεχνεῖῳ τὴν 26 Σεπτεμβρίου ἐν. ἔτ. ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Γ. Γ. Μίνδερ. κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ μαθήματος τῆς στενογραφίας, ἡστενογραφία δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Δ. Σ. Φ. Σ. τ. Δ.

ΠΕΡΙ ΣΤΕΝΟΓΡΑΦΙΑΣ

Μετὰ μακρὰν πάροδον ἐτῶν, ἦτοι ἀπὸ τοῦ ἔτους 1866, κατὰ τὸ ὅποιον ὁ ἐμὸς πατήρ, ὁ πρῶτος εἰσαγωγὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν στενογραφίαν και διδάξας αὐτὴν, ἐπαύθη ἀπὸ τῆς θέσεως καθηγητοῦ τῆς στενογραφίας ἐν τῷ Πολυτεχνεῖῳ, ἥδη ἡ τέχνη τῆς στενογραφίας ἐπαναφέρεται εἰς τὴν πρώτην ἑδραν.

Πρὶν ἢ εἰσελθῶ εἰς βραχεῖαν τινα ἀφήγησιν τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης ταύτης, παρὰ τε τοῖς ἀρχαίοις και τοῖς νεωτέροις, θεωρῶ καθήκον ἑαυτῶν νὰ εὐχαριστήσω τὸν Βασιλέα ἐπὶ τῷ ἐμῷ διορισμῷ και τὴν Βουλὴν, ἣτις προθύμως και ὁμοψήφως ἐδέχθη τὴν πρότασιν περὶ ἰδρύσεως τῆς ἑδρας ταύτης.

Ἡ ἐφεύρεσις τῆς στενογραφίας ἀπεδόθη ὑπὸ τινῶν ἀρεσκομένων πᾶσαν ἐφεύρεσιν τῶν νεωτέρων χρόνων ν' ἀνάγῃ εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους, εἰς ἐποχὴν ἀπομεικρυσμένην, καθ' ἣν οὔτε σκέψις περὶ αὐτῆς ἠδύνατο νὰ γεννηθῇ οὔτε ἀναγκία ὑπῆρχεν. Ἐστηρίχθησαν δὲ πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης τῶν εἰς εἰκασίαι, αἵτινες κατέπεσαν ἅμα λογικώτερον ἐξητάσθησαν. Ὁ Γαβελσβέργερ, ὁ ἐφευρετὴς τοῦ συστήματος τὸ ὅποιον εἶναι ἤδη παρ' ἡμῖν ἐν χρήσει, ἀναβιβάζει τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς στενογραφίας εἰς τοὺς ἀρχαίους Αἰγυπτίους· προσθέτει δὲ, ὅτι ὁ Ξέρξης εἶχε στενογράφους, τοὺς ὁποίους ἐχρησιμοποίησε πρὸς ταχυτέραν ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν αὐτοῦ. Ὑποστηρίζει δὲ τοῦτο στηρίζομενος εἰς χωρία τοῦ Ἡροδότου, ἐν τοῖς ὁποίοις γίνεται λόγος περὶ «γραμματιστῶν.»

Τὰ χωρία ὅμως ταῦτα δὲν ἔχουσι τοιαύτην ἐννοίαν. Ὁ αὐτὸς ὑποστηρίζει, ὅτι ὁ Ξενοφῶν ἦτο κάτοχος τῆς στενογραφίας, στηρίζομενος εἰς δύο χωρία τοῦ Διογένητος Λαερτίου, ἐξ ὧν τὸ πρῶτον λέγει, ὅτι ἀφείλομεν τὴν διατήρησιν τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ Σωκράτους εἰς τὸν Ξενοφῶντα, ὁ ὁποῖος: «πρῶτος ὑποσημειώσαμενος τὰ λεγόμενα εἰς ἀνθρώπους ἤγχεεν.» Τοῦτο λοιπὸν τὸ ὑποσημειώσαμενος διὰ βεβαιωμένης ἐρμηνείας προσπαθεῖ νὰ παραστήσῃ ὡς σημαῖνον καταγραφὴν στενογραφικὴν ἢ ταχυγραφικὴν τῶν λόγων τοῦ Σωκράτους. Τὸ δεύτερον χωρίον εἶναι ὅτι «Σίμων Ἀθηναῖος σκυτοτόμος» οὗτος ἐρχομένου Σωκράτους ἐπὶ τὸ ἐργαστήριον και διαλεγόμενον τινὰ ὧν ἐμνημόνευεν ἐποίητο...»

Ἄμφότερα ὅμως τὰ χωρία ἐξ ἀπλῆς ἀναγνώσεως μαρτυροῦσιν, ὅτι πᾶν ἄλλο ἐννοοῦσιν ἢ στενογραφικὴν καταγραφὴν, οἷον ἐννοοῦμεν σήμερον. Ἐχομεν δὲ και σπουδαία ἐπιχειρήματα διὰ νὰ ἀποδείξωμεν τὸ ἐναντίον. Ἦτο βεβαίως ἀδύνατον νὰ μὴ γίνηται λόγος οὐδαμοῦ τῶν ἀρχαίων συγγραφῶν περὶ ἐπιστήμης, ἣτις τοιαύτην ἤθελεν ἐξασκεῖ ἐπιβρῶν ἐπὶ τοῦ δημοσίου βίου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὅπου τσακὺ τὴν ἀξίαν και σημασίαν εἶχεν ἡ ῥητορικὴ, τῆς ὁποίας ἡ στενογραφία εἶναι ἡ πιστοτέρα ἀκόλουθος. Πρὸς τοῦτους αὐτὸς ὁ Θεουκιδίδης δημολογεῖ, ὅτι οἱ λόγοι, τοὺς ὁποίους περιέχει ἡ ἱστορία αὐτοῦ, δὲν ἦσαν γεγραμμένοι ἀκριβῶς, ὡς ἐλέγχθησαν, διότι ἦτο δύσκολον νὰ κρατηθῶσιν ἀπὸ μνήμης· ἐὰν δὲ ἦτο γνωστὴ ἡ στενογραφικὴ τέχνη, ἤθελεν εἶσθαι εὐκόλον εἰς αὐτὸν νὰ ἔχη αὐτολεξεῖ τοὺς λόγους, και δὲν δύναμεθα νὰ υποθέσωμεν, ὅτι ὁ Θεουκιδίδης, ἀνθρώπου ἐξοχος, ἦτο ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ὑπάρξεως τέχνης τοσοῦτον σπουδαίας. Τέλος οὐδαμοῦ παρὰ τοῖς ἀρχαιότεροις Ἑλλησι γίνεται λόγος περὶ στενογραφίας, ἐνῶ μετέπειτα παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Κικέρωνος, πολλάκις μνημονεύονται στενογράφοι.

Πρέπει ὅθεν ἀλλαγῶ νὰ ζητήσωμεν τὴν πρώτην βᾶσιν τῆς στενογραφίας. Εὐρίσκομεν δὲ τὴν ἀναθάστωσιν παρὰ Ῥωμαίοις κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κικέρωνος. Καὶ πρῶτον εὐρίσκομεν ἴχνη αὐτῆς ἐπὶ τῆς γνωστῆς ἱστορικῆς συνωμοσίας τοῦ Κατιλίνα, ὅτε ὁ Κάτων ἐν τῇ γερούσιᾳ ἠγόρευσε κατ' αὐτοῦ ἀντικροῦσαν τὸν Ἰούλιον Καίσαρα, τὸν τότε πραιτόρα, ὁ ὁποῖος ἠθέλησε νὰ μετατρέψῃ τὴν εἰς θάνατον καταδικητῶν ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ κατηγορηθέντων ὀπαδῶν τοῦ Κατιλίνα εἰς ἰσόβια δεσμά. Ὁ λόγος, ἐν ἐξερῶνῃσεν ὁ Κάτων ἐν τῇ περιστάσει ἐκείνῃ, διεσώθη διὰ τῆς στενογραφίας, ὡς διηγεῖται ὁ Πλούταρχος, ὁ ὁποῖος λέγει «τοῦτον μόνον, ὧν Κάτων εἶπεν, διασώζεσθαι, φασί, τὸν λόγον, Κικέρωνος τοῦ ὑπάτου τοὺς διαφέροντας ὀξύτητι τῶν γραφῶν σημεῖα προδιδύξαντος ἐν μικροῖς

και βραχεῖσι τύποις πολλῶν γραμμάτων ἔχοντα δύναμιν, εἰ· ἄλλον ἀλλαγῶσε τοῦ βουλευτηρίου πορᾶν ἐμβολόντος.» Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου τοῦ Πλουτάρχου φαίνεται, ὅτι αὐτὸς ὁ Κικέρων ὑπῆρξεν ὁ διδάξας τοὺς ἰκανωτέρους τῶν γραφῶν «σημεῖα ἔχοντα ἐν μικροῖς και βραχεῖσι τύποις πολλῶν γραμμάτων δύναμιν.» Ἄλλ' ὅμως γνωρίζομεν, ὅτι παρὰ Ῥωμαίοις τὰ ἔργα και κατορθώματα τῶν δούλων και τῶν ἀπελευθέρων ἀπεδίδοντο εἰς τοὺς κυρίους αὐτῶν. Ὁ Κικέρων βεβαίως ἦτο προστάτης τῆς νέας ταύτης ἐπιστήμης, διότι ἐβόλεπε τὴν χρησιμότητα αὐτῆς. Ἄλλ' ἐφευρέτης αὐτῆς ἦτο ὁ Τίρων, περὶ τοῦ ὁποίου ὡς τοιοῦτου ἐπιτρέψατέ μοι νὰ εἰπῶ ὀλίγα λέξεις. Ὁ Τίρων ἐγεννήθη τὸ ἔτος 103 π. Χ. ἐν Ἀρπίνῳ ἐπὶ τοῦ κτήματος τοῦ Ῥωμαίου ἱππότητος Μάρκου Ἰουλίου Κικέρωνος ὑπὸ Ῥωμαίικς δούλης, και ἦτο ὀλίγα ἐπομένως ἔτη νεώτερος τοῦ ὁμωνύμου ἐνδόξου υἱοῦ τοῦ ἱππότητος, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ κτήματος τὸ 106. Ἐν τῷ νεαρῷ δούλῳ ἀνεπτύχθη τάσις πρὸς μάθησιν τοιαύτη, ὡστε ὁ κύριος αὐτοῦ διετάξε νὰ ἐκπαιδευθῇ μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, παρὰ τῷ ὁποίῳ, ἔνεκε τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἀρετῶν, ἔλαθε ταχέως τὴν θέσιν φίλου, ὡς τε ὁ Κικέρων ἐν ἐπιστολαῖς τὸν ὀνομάζει suus, ἰδικίον του, ἀποδίδων αὐτῷ οὕτω τιμὴν, ἣς μετεῖχε μόνον ἡ σύζυγος και ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ. Ἡ φιλία αὕτη ἐγένετο ἐτι στενωτέρα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὅτε ὁ Τίρων μετέβη εἰς τὴν κυριότητα τοῦ υἱοῦ Κικέρωνος. Ὅτε ὁ Κικέρων ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς ἐξορίας, ἣς μετεῖχε και ὁ Τίρων, τὸν ἀντήμειψε διὰ τῆς manumissio, τῆς χειραφετήσεως. Ὁ δὲ Τίρων ἀκολουθῶν τὸ Ῥωμαϊκὸν ἔθιμον, κατὰ τὸ ὅποιον ἐλάμβανεν ὁ ἀπελευθέρων τὸ ὄνομα τοῦ πρώην κυρίου αὐτοῦ, ὀνομάσθη ἑκτοτε Μάρκος Ἰούλιος Τίρων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐν τῇ ἐξορίᾳ διαμονῆς, φαίνεται, ὅτι ἔθετε τὰς πρώτας βᾶσεις τοῦ στενογραφικοῦ αὐτοῦ συστήματος, τὸ ὅποιον ἔπειτα ἤρχισε και διδάσκων και διαδίδων· διότι τὸ ἔτος 52 π. Χ. γίνεται κατὰ πρῶτον μνηεῖ ἀριθμοῦ στενογράφων ἰκανῶν ἐν Ῥώμῃ. Στενὴ φιλία ἦναιε τοὺς δύο ἄνδρας, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς διασωθείσης ἀλληλογραφίας αὐτῶν και ἐκ τῆς πατρικῆς φροντίδος, ἣν ἔλαβεν ὁ Κικέρων κατὰ τὴν μακρὰν ἀσθένειαν τοῦ Τίρωνος. Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος τῇ 15 μαρτίου τοῦ ἔτους 44 ὁ Κικέρων, μὴ εὐρίσκων πλέον ἀσφαλῆ τὴν πόλιν, ἀνεχώρησεν εἰς τὰ κτήματα αὐτοῦ, ὅθεν ἀπέστειλε τὸν Τίρωνα εἰς Ῥώμην, ἵνα στέλλῃ αὐτῷ εἰδήσεις περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως και φροντίξῃ περὶ τῶν υποθέσεων αὐτοῦ. Τέλος ὁ Τίρων, ἀφ' οὗ εἶδε τῇ 7 Ἀπριλίου 43 πίπτοντα τὸν φίλον αὐτοῦ ὑπὸ τὰ ξίφη τῶν μισθωτῶν τῆς τριανδρίας, ἐγκτελείπεν ἐντελῶς τὴν Ῥώμην και

ἔζησεν ἑκτοτε εἰς τὰ ἰδιόκτητα αὐτοῦ κτήματα, ὅπου συνέλεξε τὰ ἔργα τοῦ Κικέρωνος και τὰ ἐξέδωκε, κ' ὡς και τὴν βιογραφίαν αὐτοῦ και πλείστα ἴδια ἔργα. Τὸ σπουδαιότερον ὅμως ἔργον αὐτοῦ εἶναι ἡ Ῥωμαϊκὴ στενογραφία, ἣτις ὀνομάσθη, nota Tironiana, σημεῖα Τίρωνικὰ, και ἦτις μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, συμβάντα κατὰ τὸ ἔτος 4 π. Χ., ὑπὸ διαφόρων ἐπεξεργασθεῖσα εἰσήχθη ἐν τοῖς σχολείοις, θεωρηθεῖσα ὑπὸ τῶν πρακτικῶν Ῥωμαίων ὡς ἐπιστήμη χρησιμωτάτη.

Γνωρίζομεν λοιπὸν μετὰ θετικότητος, ὅτι ἡ στενογραφία ἦτο ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἀπὸ τοῦ ἔτους 63 π.Χ. Ἐπίσημον δὲ ἀπόδειξιν διδασκαλίας αὐτῆς εὐρίσκομεν εἰς ἐν διάταγμα τοῦ αυτοκράτορος Διοκλητιανοῦ τοῦ ἔτους 301 μ. Χ., κατὰ τὸ ὅποιον ὀρίζονται τὰ διδάκτρα τὰ πληρωνόμενα παρ' ἐκάστου μαθητοῦ τῆς στενογραφίας εἰς 7 ὀ δηνάρια, περίπου 9 δραχμ. κατὰ μῆνα. Ἀπὸ Κικέρωνος γίνεται πολυλάκις μνηεῖ ἐν ταῖς συγγραφαῖς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης στενογράφων, οἷτινες ὀνομάζοντο σημειογράφοι, ταχυγράφοι, ὀξυγράφοι, γραμματεῖς, νοτάριοι κτλ.

Ἀπὸ τῆς Ῥώμης μετεφυτεύθη ἡ στενογραφία εἰς τὸ Βυζάντιον, ὅπου εὐρίσκομεν αὐτὴν πρωταγωνιστοῦσαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Χριστιανικῆς ἐκκλησίας, εἰς τὴν ὁποίαν προσάνεγκε σπουδαίας ἐκδουλεύσεις. Πρῶτον κατεγίνοντο οἱ στενογράφοι αὐτοπροαιρέτως, ἀργότερον δὲ, πιθανῶς ἀπὸ τῆς Γ' ἐκτονταετηρίδος, ὡς εἰδικοί ὑπάλληλοι «notarii ecclesiastici», ἵνα σημειῶσιν τὰ ἀφορῶντα τοῦς μάρτυρας τῆς ἐκκλησίας, δηλ. νὰ σημειῶσιν τὰ κατὰ τὰ πάθη και τὸν θάνατον τῶν μαρτύρων, πρὸς ὅν σκοπὸν διωρίσθησαν κατὰ πρῶτον ἱερεῖς κάτοχοι τῆς στενογραφίας ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίου ἐπισκόπου Φαβιανοῦ, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Δεκίου. Τὰ πρωτόκολλα ταῦτα, τὰ μαρτυρολόγια, ἐφυλλάσσοντο ἐν τοῖς ἀρχείοις τῶν ἐκκλησιῶν και κατὰ τὰς ἐορτὰς τῶν μαρτύρων ἀνεγινώσκοντο δημοσίως πρὸς ἀνάμνησιν τῶν παθῶν και τοῦ θανάτου τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων. Τοιαῦτοι στενογράφοι, ἂν ἰδιωτικοὶ ἢ ἐπίσημοι δὲν γνωρίζομεν, μνημονεύονται τινες. Οὕτως Εὐχαρίεις τις, κρατῶν τὰ πρακτικὰ τῆς δίκης κατὰ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου, και οὕτω μάρτυς γενόμενος τῶν βασάνων, εἰς τὰς ὁποίας ὑπεβλήθη ὁ ἅγιος ἐκεῖνος, ἐβρίψε, κυριευθεὶς ὑπὸ συμπαθείας, τὰ κονδύλια και ἔπασεν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ. Καὶ ὁ Γενέσιος, εἰς τοιαύτην τινὰ σκηνὴν παρευρεθείς ὡς στενογράφος, ἀνεχώρησεν ἔνεκεν ὁμοίου λόγου ἐκ τοῦ δικαστηρίου. Καὶ οἱ ἅγιοι Νέων και Τύρων ἦσαν τοιαῦτοι στενογράφοι, και διάκονός τις Κορνήλιος. Ὅτι ἐν τοῖς δικαστηρίοις ὑπῆρξον στενογράφοι ὡς δημόσιοι ὑπάλληλοι, φαίνεται και ἐκ τινος χωρίου τῶν Πανδεκτῶν. Καὶ ὁ Διμά-

σκίος ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἰσιδώρου ἀναφέρει ὅτι «ὁ πηρεσίαν ἐτέλει ἢ πρὸς τάχος ἐπετέτακτο γράφειν τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων πραττόμενα». Ἀπὸ τῆς Γ' δὲ ἤδη ἑκατονταετηρίδος οἱ λόγοι τῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας καταγράφοντο ὑπὸ στενογράφων. Οὕτω λέγει ὁ Εὐσέβιος ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ περὶ τοῦ Ὀριγένους, ζήσαντος ἀπὸ τοῦ 185 ἕως τὸ 254, «ἅτε μεγίστην ἤδη συλλεξόμενον ἐκ τῆς μακρᾶς παρασκευῆς ἔξιν, τὰς ἐπὶ τοῦ κοινοῦ λεγομένης διαλέξεις ταχυγράφοι μεταλαβάνει ἐπιτρέψαι» οὐ πρότερον ποτὲ τοῦτο γενέσθαι συγκεχωρηκότα. Γρηγόριος δὲ ὁ Ναζιανζινὸς 318—390 ἐν τῷ 32ῳ αὐτοῦ λόγῳ, διὰ τοῦ ὁποῦ ἀποχαιρετᾶ τὸ πόμνιον αὐτοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀναφέρει καὶ τοὺς στενογράφους: «χαίρετε γραφίδες φανεραὶ καὶ λανθάνουσαι», ἐνοῶν οὕτω τοὺς στενογράφους, οἵτινες ἐκράτουν σημειώσεις ἐν γνώσει αὐτοῦ, καὶ τοὺς μὴ ἔχοντας πρὸς τοῦτο παρ' αὐτοῦ ἄδειαν, ἢ καὶ ὑπὸ ἐχθρῶν παραγγεληθέντες, ἵνα εὐρωσῶσι ἐπιλήψιμον ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ. Καὶ μαθηταὶ τινες τοῦ Κυρίλλου ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων, ἀποθανόντος τὸ ἔτος 386, ἐστενογράφουν τὰς κατηχήσεις αὐτοῦ περὶ τῶν βάσεων καὶ τῶν μυστηρίων τοῦ Χριστιανισμοῦ. Σωκράτης δὲ ὁ Σχολαστικὸς ἀναφέρει, ὅτι ἐκράτηθησαν αἱ διδασκαί Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου πρεσβυτέρου Ἀντιοχείας 347—407 ὑπὸ στενογράφων, ὅπερ ἐπιβεβαιούται ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου καὶ τοῦ πατριάρχου Γεωργίου. Περὶ τοῦ Ἀττικῆς ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ἀναφέρει ὁ αὐτὸς Σωκράτης, ὅτι: «Μέτριος δὲ πρὸς τοὺς ἐπ' ἐκκλησιαστικὸν λόγους ὡς μήτε γραφῆς ἀξίους νομίζεσθαι τοῖς ἀκροαταῖς.» Πρὸς τοῦτο ἦτο ἀνατιθεμένη εἰς στενογράφους κληρικῶν ἢ σύνταξις τῶν πρακτικῶν τῶν συνόδων. Οὕτω γνωρίζομεν, ὅτι ὁ Ἐπιφάνιος ἐπίσκοπος Τικίνου ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ ἦτο στενογράφος. Βασίλειος δὲ ὁ μέγας 328—379 λέγει ἐν ἐπιστολῇ τινὶ πρὸς στενογράφον: «Οἱ λόγοι τὴν φύσιν ὑπόπτερον ἔχουσι. Διὰ τοῦτο σημείων χρῆζουσιν, ἵνα ἰσχυροῦν αὐτῶν λάβῃ τὸ τάχος ὁ γράφων» κτλ. Ὁ Ἱερώνυμος διηγείται, ὅτι ἕνεκεν ἀσθενείας τῶν ὀφθαλμῶν καὶ σωματικῆς ἀδυναμίας δὲν ἔγραφε πλέον ὁ ἴδιος, ἀλλ' ὑπαγόρευεν εἰς στενογράφον, ὁ ὁποῖος, ἐάν ποτε σκεπτόμενος ἦργει κατὰ τὴν ὑπαγόρευσιν, ἐδείκνυε σημεῖα ἀνυπομονησίας. Πολλοὺς δὲ εἰς στενογράφους εὐρίσκομεν μνημονευομένους κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ταύτης στενογραφίας ὀλίγιστα ἐσώθησαν μέχρις ἡμῶν. Ὁ Κορρ ἀναφέρει δύο χειρόγραφα, ἐκ τῶν ὁποῦν τὸ μὲν φυλαττόμενον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Βατικανοῦ περιέχει τὰ συγγράμματα Διονυσίου τοῦ Ἀρειοπαγίτου μὲ στενογραφικὰ σημεῖα γεγραμ-

μένα, τὸ δὲ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων περιέχει συγγράμας τοῦ Ἑρμογένους καὶ ἄλλων.

Ἡ γνώσις τῆς Τιρωνικῆς ταχυγραφίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἦτο λίαν περιορισμένη κατὰ τὴν Θ' ἑκατονταετηρίδα, κατὰ δὲ τὴν Γ' ἐξέλιπεν ἐντελῶς. Ἀπὸ τῆς Γ' μέχρι τῆς Ισ' ἑκατονταετηρίδος μόνον ὑποθέσεις δυνάμεθα νὰ εὐρωμεν περὶ τῆς γνώσεως τῆς στενογραφίας, αἵτινες μετ' ἀκριβῆ ἐξέτασιν καὶ ἔρευναν δύναται ἴσως νὰ ἄγωσιν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ στενογραφία δὲν ἔπεσεν ἐντελῶς εἰς λήθην, ἀλλ' ἡ ἔρευνα αὕτη δὲν εἶναι ἀντικείμενον τοῦ θέματος ἡμῶν.

Ἡ Ἀγγλία εἶναι ἡ χώρα, ὅπου ἡ στενογραφία ἔλαβε νέαν ζωὴν καὶ ὅθεν διεδόθη εἰς ἅπασαν τὴν Εὐρώπην καὶ πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ. Διὰ τοῦτο δικαίως καυχᾶται ἡ Ἀγγλία, ὅτι εἶναι ἡ πατρίς τῆς στενογραφίας. Ὁ Kaitcliff ἔκαμε τὰ πρῶτα βήματα περὶ τὰ τέλη τῆς Ισ' ἑκατονταετηρίδος καταρτίσας σύστημα τι στενογραφίας συνιστάμενον εἰς τὴν παράλειψιν τῶν φωνηέντων καὶ τινῶν συμφώνων, τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη ἐν Λονδίῳ ἐν ἔτει 1688, ἑκατὸν ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐφευρέτου. Μετ' αὐτὸν εἰργάσθησαν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐδάφους ὁ Bright καὶ ὁ Bales. Ἀλλὰ τὰς βάσεις τῆς νεωτέρας Ἀγγλικῆς στενογραφίας ἔθεσεν ὁ John Willis, καταρτίσας σύστημα, τὸ ὁποῖον ἐξέδωκε τὸ 1602. Τότε ἀπαντῶμεν ἤδη σημεῖα στενογραφικὰ ἐπιδεκτικὰ τελειοποιήσεως. Ἐπὶ τῶν ἰχνῶν αὐτοῦ βαδίσαντες ὁ Will, ὁ Dix καὶ ὁ Mauw κατέστησαν εἰς τελειότερον τὸ σύστημα. Μετ' αὐτοῦ, ἀναγνωρισθείσης τῆς χρησιμότητος τῆς στενογραφίας, κατέγειναν πολλοὶ περὶ αὐτὴν, ἐξ ὧν διεκρίθη ὁ Taylor, ὁ ὁποῖος κατήρτισε σύστημα πλήρες, μέχρις οὗ ἔβησαν ἡ στενογραφία εἰς τὸν βαθμὸν τῆς τελειότητος, τὸν ὁποῖον νῦν κατέχει. Ἀπὸ τοῦ τέλους δὲ τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, ὅτε μετὰ σφοδρὰς συζητήσεις ἐν ἀμφοτέραις ταῖς βουλαῖς ἐπετράπη ἡ δημοσίευσίς τῶν συζητήσεων, κατέχει ἡ στενογραφία σπουδαίαν ἐν τῷ Ἀγγλικῷ κοινοβουλίῳ θέσιν. Καὶ ἤδη δὲν ὑπάρχει ἐφημερίς ὁποῦσιν σπουδαία, ἢ τις νὰ μὴ ἔχη τοὺς στενογράφους αὐτῆς ἐν τοῖς θεωρείαις τῶν δύο βουλῶν. Ἐν χρήσει ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπάρχει τὸ σύστημα τοῦ Pitman, τὸ ὁποῖον ἐβασίσθη ἐν μέρει ἐπὶ τοῦ προῦπαρχόντος συστήματος τοῦ Taylor. Ὀνομάσθη δὲ φωνογραφία, διότι γράφει τὴν τοσοῦτον ἰδιότροπον κατὰ τὴν προφορὰν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν οὐχὶ ὅπως γράφεται, ἀλλ' ὅπως προφέρεται. Τὸ αὐτὸ σύστημα ὑπάρχει ἐν χρήσει καὶ ἐν ταῖς Ἠνωμέναις Πολιτεῖαις τῆς Ἀμερικῆς, ὅπου οἱ στενογράφοι, μετὰ τῶν ὁποῦν εἰσεχώρησε καὶ τὸ ὠραῖον φύλλον, εὐρίσκουσιν εὐρὴ καὶ κερδοφόρον στάδιον ἐνεργείας. ἠθελον εἶσθαι λίαν διεξοδικὸν νὰ καμῶμεν

ἔστω καὶ ἀπλὴν μνεῖαν ὄλων τῶν συστημάτων καὶ ὄλων τῶν χωρῶν, ἐνθα εἶναι ἐν χρήσει ἡ στενογραφία, καὶ ἐρχόμεθα εἰς τὴν χώραν, ἣτις κατ' ἐξοχὴν σπουδαίως ἐνήργησεν ὑπὲρ ἀναπτύξεως καὶ διαδόσεως τῆς τέχνης ταύτης.

Ἐν Γερμανίᾳ περὶ τὸ πρῶτον ἡμισυ τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος καθηγητῆς τις κατέγεινε τὰς ὥρας τῆς σχολῆς αὐτοῦ πῶς νὰ καταστή δυνατὸν νὰ γράφῃ τις τόσον ταχέως ὅσον ἄλλος ὑπαγορεύει. Ἐκτοτε δὲ ἄπειρα συστήματα ἐξεδόθησαν καὶ ἐδιδάχθησαν, ἐξ ὧν τὰ μᾶλλον ἀξιοσημείωτα, ἐκτὸς ἐκείνου τοῦ Taylor, τὸ ὁποῖον ἐφηρμόσθη εἰς τὴν Γερμανικὴν, εἶναι τὸ τοῦ Mosengeil 1819, τοῦ Berthold 1819, Stark 1829, Nowak 1830, ἡ λεγομένη Homographie 1831, τὸ σύστημα τοῦ Stolze 1838 καὶ τέλος τὸ σύστημα τοῦ Gabelsberger 1834. Ὁ Βουκρὸς ὑπάλληλος Γαβελσβέργερ ἤρχισε τὸ ἔτος 1817 ν' ἀσχολῆται περὶ τὴν εὐρεσιν ταχυγραφικῆς τινος μεθόδου, ἔχων μόνον σκοπὸν νὰ κατασταθῇ χρησιμώτερος εἰς τοὺς προϊσταμένους αὐτοῦ. Μετ' ὀλίγον ὅμως, ὅτε ἡ Βουκρὶς ἐγένετο συνταγματικὸν κράτος, ἀπεράτισε νὰ τελειοποιήσῃ τὴν μέθοδον αὐτοῦ οὕτως, ὥστε νὰ κατορθώσῃ κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας νὰ στενογραφῆ τὰς συζητήσεις τῶν βουλῶν. Τὸ ἔτος 1829 ἐξετασθὲν τὸ σύστημα αὐτοῦ ὑπὸ τῆς Βουκρὶκῆς ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν ἐνεκρίθη καὶ ἐπηνέθη διὰ λίαν τιμητικῶν ἐκφορᾶσεων, θεωρηθὲν ὡς ἐξοχον μετὰ τῶν ὄλων τῶν ὑπαρχόντων συστημάτων καὶ ὡς πληρέστα ἐκπληροῦν τὸν σκοπὸν τῆς στενογραφίας. Καὶ τότε τῇ συνδρομῇ τῆς πολιτείας καὶ τινῶν ἰδιωτῶν ἐδίδαξε τὴν στενογραφίαν εἰς πολλοὺς μαθητὰς, οἵτινες διέδωσαν αὐτὴν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Γερμανίαν, καὶ ἐδημοσίευσεν ἐν ἔτει 1834 τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ περὶ στενογραφίας εἰς τὸμον ὀγκωδέστατον, τὸ ὁποῖον οὐδ' οἱ ἀντίπαλοι τοῦ συστήματος αὐτοῦ δύνανται ν' ἀρνηθῶσιν, ὅτι εἶναι ἔργον σπουδαϊότατον, ὅπερ πάντοτε θὰ κατέχη θέσιν τιμητικὴν μετὰ τῶν περὶ στενογραφίας ἔργων. Ἐνεκεν τῆς τελειότητος αὐτοῦ τὸ σύστημα τοῦτο ἐφηρμόσθη εἰς πλείστα ξένα γλῶσσαις μεταπλήρους ἐπιτυχίας, μόνον δὲ ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Ἑλβετίᾳ συναγωνίζεται μετὰ τοῦ συστήματος Stolze, τὸ ὁποῖον ὅμως βεβαίως εἶναι κατώτερον. Τὸν Γαβελσβέργερ ἡ πατρίς αὐτοῦ εὐγνωμονοῦσα ἀντήμειψε καὶ ἐτίμησεν, ὠνόμασε δὲ τελευταῖον καὶ ὄδον τινὰ ἐν Μονάχῳ ὄδον Γαβελσβέργερ.

Τὸ σύστημα τοῦ Γαβελσβέργερ ἐκαμῶν ὁ πατήρ μου, Ἰωσήφ Μίνδλερ, ἐν καιρῷ τῶν Πανεπιστημικῶν αὐτοῦ σπουδῶν, ἐφήρμοσεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, προϊδὼν ὅτι μεγίστων ὠφελειῶν πρόξενος ἠθελον ἀποθῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ ὁποία, ἀπὸ τοῦ 1843 συνταγματικῶς

κυβερνωμένη, εἶχε δύο νομοθετικὰ σώματα, ἐν οἷς ἡ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων πολιτικὴ εὐγλωττία δημῆροι ἀνεπτύσσεται. Ἡ ἐφαρμογὴ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν συστήματος ταχυγραφικοῦ, εἰδικῶς δημιουργηθέντος διὰ τὴν Γερμανικὴν, παρουσίαν ἀπείρους καὶ μεγάλας δυσκολίας ὡς ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν δύο γλωσσῶν κατὰ τὴν γραφὴν, τὴν προφορὰν καὶ τὴν γραμματικὴν. Οὐχ ἦττον ὑπερέβη εὐδοκίμως τὰ προκόμματα καὶ διὰ τινῶν τροποποιήσεων καὶ μεταβολῶν ἐμῆρψε σύστημα, ὅπερ ἠθελε τις νομίσαι, ὅτι ἐφευρέθη διὰ τὴν Ἑλληνικὴν. Διορθῆς ἐν ἔτει 1856 καθηγητῆς τῆς στενογραφίας ἐν τῷ Πολυτεχνεῖῳ, ἐδίδαξεν αὐτὴν μέχρι τοῦ 1866, ὅτε ἐπαύθη λόγῳ οἰκονομίας. Ἡ Ἑλληνικὴ στενογραφία εἶναι τελειοτάτη καὶ εἰς χεῖρας καλοῦ στενογράφου ἰκανοποιεῖ πάσας τὰς ἀξιώσεις τοῦ βήματος. Δοκιμασθεῖσα δὲ ἐν ταῖς παραδόσεσι, τοῖς δικαστηρίοις, ἐν δημοσίαις συναθροίσεσιν, ἐν τῇ Ἑθνικῇ Συνελεύσει καὶ ἐκτοτε ἐν τῇ Βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων, ἐξεπλήρωσε πιστῶς καὶ ἀκριβῶς τὸν προορισμὸν αὐτῆς, κατασταθεῖσα στοιχεῖον ἀναπόσπαστον τοῦ νομοθετικοῦ σώματος.

Προκειμένου περὶ Ἑλληνικῆς στενογραφίας θεωρῶ καθήκον μου νὰ κάμω μετ' ἐπὶ κινήων μνεῖαν τῶν προσπαθειῶν τοῦ Ἑλλήνος καθηγητοῦ Πάνου Ἡλιοπούλου, ὁ ὁποῖος ὀρμηθεὶς ἐκ τῆς ἀνάγκης, εἰς τὴν εὐρέτη ὡς μαθητῆς τοῦ Γυμνασίου ἐν ἔτει 1845 ἕνεκεν τῆς ἐλλείψεως διδασκτικῶν βιβλίων, εἰργάσθη εἰς τὸν καταρτισμὸν συστήματος Ἑλληνικῆς στενογραφίας, ἵνα δι' αὐτῆς κατορθώτῃ νὰ καταγράψῃ τὰ μνημῆματα τοῦ καθηγητοῦ τῆς ἱστορίας. Τὸ σύστημα τοῦτο συνιστᾶ εἰς τὴν παράλειψιν τῶν ἄθρων, ἀντωνυμιῶν τινῶν, διαφόρων χρόνων τῶν βοηθητικῶν ῥημάτων εἶναι καὶ ἔχει, τῶν καταλήξεων τῶν οὐσιαστικῶν καὶ εἰς συμβολικὰ τινὰ σημεῖα διὰ τὰς συνεχῶς ἀπαντωμένους λέξεις. Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης κατώρθωσε νὰ κρατῆ σημεῖοις τῶν παραδόσεων καὶ νὰ ὠφεληθῇ αὐτὸς καὶ οἱ συμμαθηταὶ του. Τὸ ἔτος 1852, ἀνακηρυχθεὶς πάλιν τῶν προτέρων στενογραφικῶν αὐτοῦ ἀσχιολίων καὶ εὐρὸν τὸ Γαλλικὸν σύστημα τῆς στενογραφίας τοῦ Sénon, ἐθεμελίωσεν ἐπ' αὐτοῦ τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοῦ στενογραφίαν, ἣν καὶ ἐξέδωκε τῇ συνδρομῇ τῆς Ἑλληνικῆς Βουλῆς, ἣτις ἀμέσως κατενόησε τὴν χρησιμότητα τῆς στενογραφίας, τὸν φεβρουάριον τοῦ 1853, διδάξας καὶ μαθητὰς τινὰς. Ἀλλ' ἡ στενογραφία αὕτη δὲν ἦτο ἐπαρκὴς εἰς ἀκριβῆ καταγραφήν τῶν λεγομένων καὶ δὲν ἔλαβε μεγαλειτέραν ἀνάπτυξιν. Ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον ἔτη ἦλθεν ἐν Γερμανίᾳ ὁ Ἰωσήφ Μίνδλερ καὶ ἔδωκε δείγματα τῆς τελειότητος τοῦ συστήματος αὐτοῦ, ἔπεσεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς λήθην ἡ στενογραφία τοῦ κ. Ἡλιοπούλου.

Ἡ στενογραφία καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς ἐμφανίσεως ἀνεγνωρίσθη ὡς λίαν ὠφέλιμος τέχνη. Ἦδη ὁ Βαλέριος Πρόδος λέγει ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῆς μονογραφίας αὐτοῦ «De notis Romanorum interpretandis», ὅτι εἶναι «studium necessarium», μελέτη ἀναγκασιότατη. Ἀργότερον δὲ ὁ πεπαιδευμένος Molineux γράφει πρὸς τὸν φίλον αὐτοῦ, τὸν διάσημον φιλόσοφον Loke, συνιστῶν τὴν ἐκμάθησιν τῆς στενογραφίας εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ «la sténographie est une connaissance très nécessaire aux gens des lettres et aux gens d'affaire», δηλ. ἡ στενογραφία εἶναι γνώσις ἀναγκασιότατη εἰς τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων καὶ εἰς πάντα ἀνθρώπων ἔχοντα γραφικὰς ἐργασίας. Κατὰ δὲ τοὺς ἡμετέρους χρόνους οὐδεμία πλέον ὑπάρχει ἀμφιβολία περὶ τῆς χρησιμότητος αὐτῆς· καὶ ἡ ἐκμάθησις αὐτῆς ἔχει τὸ χεῖρον πρὸ πάντων εἰς τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν. Ὁ μαθητὴς μετ' ὀλίγον ἤδη μαθήματα εὐρίσκει τι τὸ ἐπαγωγόν, διότι εἶναι εἰς κατάστασιν νὰ κάμῃ τὰς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ σημειώσεις διὰ στενογραφικῶν στοιχείων. Ὅσοι δὲ προσδεύει τόσῳ μᾶλλον εὐχαρίστως καταγίνεται εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς τέχνης ταύτης, ἥτις μετ' ὀλίγον χρόνον καθίστησιν αὐτὸν ἱκανὸν ν' ἀκολουθῇ αὐταῖς λέξεσι τὰς παραδόσεις τῶν καθηγητῶν αὐτοῦ· ἅμα δὲ τῇ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ φοιτήσῃ εἶναι ἀπειρα τὰ προτερήματα, τὰ ὁποῖα ἀποκτᾷ διὰ τῆς γνώσεως τῆς στενογραφίας· διότι, ἐνῶ ἀκολουθεῖ τὰς παραδόσεις τῶν καθηγητῶν ἄνευ κόπου κατὰ λέξιν, τῷ ἐντυπῶνται συγχρόνως τὰ γραφόμενα, διότι εἶναι ἠναγκασμένος νὰ διδῇ μεγάλης τέρων προσοχὴν παρὰ κατὰ τὴν συνήθη γραφὴν· ἐκτὸς τούτου δὲν φθείρει τὴν γραφὴν του, ἥτις, ὡς γνωστὸν, σπουδαῖον τρέχει κίνδυνον κατὰ τὰ Πανεπιστημιακὰ ἔτη ἕνεκα τῆς ταχύτητος, μεθ' ἧς εἶναι ἠναγκασμένος ὁ μαθητὴς νὰ γράφῃ, ὥστε καταντᾷ σχεδὸν δυσανάγνωστος· καὶ διὰ τοῦτο τὸ λεγόμενον «docti male pingunt» «οἱ πεπαιδευμένοι γράφουσι κακῶς» ἐπὶ τοσοῦτον ἀληθεύει, ὥστε κατὰ τὸν πρακτικὸν βίον, ὅτε ἰδίως εἶναι χρήσιμος ἡ εὐανάγνωστος γραφὴ, καταντᾷ ἀδύνατος σχεδὸν καὶ χρήζει ἰδικιτέρως μαντικῆς δυνάμεως ἢ ἀνάγνωσις τῆς τῶν πεπαιδευμένων γραφῆς καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ἰδίων. Κατὰ δὲ τὸν πρακτικὸν βίον εἶναι μεγίστη ἡ χρησιμότης τῆς τέχνης ταύτης, διότι ἀνεξαρτήτως τῶν ὠφελειῶν, τὰς ὁποίας παρέχει διὰ τῆς ταχίστης σημειώσεως πάσης ἰδέας ἢ πάσης ὁμιλίας, εἶναι βοηθήματα σπουδαιότατον οὐχὶ μόνον εἰς τὸν πεπαιδευμένον, ἀλλὰ εἰς πάντα γνωρίζοντα γράμματα· χρησιμεύει εἰς ἰδικιτέρας σημειώσεις ἐν παντὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ, ὡς μέσον ἀνταποκρίσεως, ὡς ἡμερολόγιον. Πόσον καιρὸν ἠθέλον κερδίσει π. χ. οἱ ἔμποροι καὶ πόσας χεῖρας ἠθέλον οἰκονομήσει, ἂν, ἀντὶ τῆς

συνήθους γραφῆς, εἰσῆγαγον τὴν στενογραφίαν ἐν ταῖς ἀλληλογραφίαις αὐτῶν! Ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ, ὁ συγγραφεὺς δύνανται διὰ στενογράφου νὰ περιωσώσιν ἄνευ κόπου ἐξάπλασιν τῆς συνήθους ὑπηρεσίαν· ὁ φιλόλογος, ὁ νομικὸς, ὁ δικηγόρος, ὁ δικαστὴς πόσον δύνανται νὰ ὠφελῶσι διὰ τῆς τέχνης ταύτης εἶναι κατάδηλον. Τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεων τῶν ἐταιριῶν, τῶν συλλόγων, τῶν συμβουλίων καὶ ἐν γένει πάντων τῶν πολυμελῶν σωμάτων στενογραφικῶς κρατούμενα γίνονται πιστότατα καὶ ἀνεπίδεκτα ἀμφισβητήσεως.

Ἄλλ' ὁ ἀνώτατος βαθμὸς τῆς ὠφελείας τῆς στενογραφίας ἀναπτύσσεται ἐν ταῖς αἰθούσαις τῶν κοινοβουλευτικῶν σωμάτων διὰ τῆς πιθῆς καὶ κατὰ λέξιν καταγραφῆς τῶν ἐν αὐτοῖς λεγομένων. Ἐκεῖ γίνεται ἡ στενογραφία τὸ ζῶν ὄργανον μεταξὺ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος τοὺς ἐξέλεξε. Πάν ὅ,τι οἱ ἀντιπρόσωποι συζητοῦσι καὶ ἀποφασίζουσι φέρεται πιστῶς εἰς γνῶσιν τῶν πολιτῶν, καὶ ὁ λαὸς μνησθάνει διὰ τῆς τέχνης ταύτης, ἂν καὶ πῶς ἐξεπλήρωσαν τὸ καθήκον αὐτῶν οἱ ἀντιπρόσωποι του, τί ἐλέχθη καὶ τί ἀπεφασίσθη πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν. Ἄνευ αὐτῆς ἠθέλον ἀπολεσθῆ διὰ τοὺς συγχρόνους καὶ διὰ τοὺς μεταγενεστέρους πολλὰ τῶν λαμπροτέρων μνησθῶν κοινοβουλευτικῆς εὐγλωττίας καὶ πολιτικῆς δεινότητος. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν σχηματισμὸν καλῶν ρητόρων συντελεῖ τὰ μέγιστα, διότι εἶναι τὸ κάτοπτρον τοῦ λόγου, ἐν τῷ ὁποίῳ δύνανται ὁ ρήτωρ νὰ ἴδῃ ἑαυτὸν, νὰ κρίνῃ καὶ νὰ συγκρίνῃ καὶ οὕτω νὰ ἀποβάλῃ τὰς τυχόν ἐλλείψεις αὐτοῦ καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν ὑπατον βαθμὸν τῆς ρητορικῆς τέχνης. Τὰ πολλὰ ταῦτα καὶ ἄπειρα ἄλλα ὠφελήματα ἔχουσαι ὑπ' ὄψιν πάσαι αἱ κυβερνήσεις εἰσῆγαγον τὴν διδασκαλίαν τῆς στενογραφίας ὡς ὑποχρεωτικὸν μάθημα εἰς τὰ γυμνάσια, τὰ ἔμπορικὰ, τεχνικὰ καὶ στρατιωτικὰ σχολεῖα καὶ εἰς τινὰ Πανεπιστήμια, καὶ χορηγοῦσι πᾶσαν συνδρομὴν καὶ προστασίαν εἰς τὴν τέχνην ταύτην, ἥτις παρ' ἡμῖν εὐρίσκεται ἔτι ἐν τοῖς σπαργάνοις· ὑπάρχει ὁμοῦς ἐλπίς, ὅτι θέλει διαδοθῆ ἅμα γίνωσι γνωστὰ τὰ μεγάλα ὠφελήματα, ὧν γίνεται πρόξενος.

ΜΟΝΗ ΒΑΡΝΑΚΩΒΑΣ

Ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἐνδὸς τῶν παμπληθῶν ἐκείνων βουνῶν τῶν σχηματιζομένων ὑπὸ τῶν μεσημβρινῶν καὶ πρὸς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον τεινόντων ἀντερείσματων τῆς σειρᾶς τῶν Βαρδουσίων ἢ ὄρέων τῆς Δωριδος, κεῖται ἡ μικρὰ μὲν, πλὴν ἀρχαία μονὴ τῆς Βαρνάκωβας. Πέντε ὥρας μακρὰν τῆς Ναυπάκτου καὶ ἐν μιᾷ τῶν ὄρεινῶν τάτων τῆς Ἑλλάδος χωρῶν κειμένη ἡ γραφικὴ τάτη αὐτῆ μονή, πάνυ ὀλίγους ὑποδέχεται τοὺς

ἰσκαπετομένους ὑπὸ τὴν φιλόξενον αὐτῆς στέγην, καὶ τούτους οὐποτε εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς μονῆς, ἀλλ' εἰς τὰ μοναστηριακὰ μόνον βρώματα πρὸς κόρεσιν ὕδατοπορῶν στομάχων ἀποβλέποντας. Καὶ πῶς ἠδύνατο νὰ ἔχη ἄλλως, ἀπὸ τοῦ τρόπου τοῦ ποτιτοπορεῖν ἐν Ἑλλάδι ἐστὶν ἔτι αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ ὑπὸ τοῦ Σατωβριάνδου ἐπὶ Τουρκοκρατίας περιγραφόμενος, καὶ καθ' ὃν μακρὰ ὥραι λίαν βραδέως διέρχονται ὑπὸ καυστικῶν ἡλιον ἐπὶ ἀχαλινώτου βραδυπορούσης ἡμιόνου; Οὐδαμῶς σχεδὸν ἔχνης διαχαράξεως ὁδοῦ, προσκοπούσης καθ' ἕκαστον βῆμα τῆς πορείας ὑπὸ τῶν διατεμένοντων τὴν τρίβον βυάκων, καὶ οὐδεμία σχεδὸν μέριμνα περὶ τῆς πρώτης ταύτης ἀνάγκης τῆς συγκοινωνίας, ἥτις θεωρεῖται τὴν σήμερον ὡς τὸ βαθμόμετρον τοῦ πολιτισμοῦ τῶν διαφόρων χωρῶν. Κατὰ τὸν ἐσχάτως πλείστα μέρη τῆς Ἑλλάδος περιελθόντα D'Estournelle, οἱ παρ' ἡμῖν πολιτευόμενοι πρῶτον μὲν φροντίζουσι περὶ τῶν ἰδίων, δεύτερον δὲ περὶ τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος των, τρίτον περὶ τῆς ἐπαρχίας των καὶ τελευταῖον, ἂν μὲν καίρος, περὶ τῶν κοινῶν. Οὐδὲν ἀδικώτερον τοῦ τρόπου, καθ' ὃν διατίθεται ὁ διὰ τὴν συγκοινωνίαν εἰδικὸς φόρος. Τὰ ὑπ' ὄλου τοῦ ἔθνους συνεισφερόμενα ἐξοδεύονται εἰδικῶς εἰς ἕν μόνον μέρος, ὑπερ εὐτυχεῖ νὰ ἔχη ἰσχυρὸν τινα πολιτευόμενον, ἐνῶ ἕτεροι χῶραι, ἐπίσης συνεισφέρουσαι καὶ ἐν αἷς μικρά τις γέφυρα ἢ ἡτο μέγα εὐεργέτημα, οὐδὲν πρὸς τοῦτο ἔχουσι δικαίωμα, οὔτε κατ' οὐσίαν οὔτε κατὰ τύπος, διότι πλείστα καὶ μετὰ τὴν ἐνδειξιν τῆς ἀνάγκης ἀπαιτοῦνται νὰ ἐκτελεσθῶσι διατυπώσεις. Διαδραμῶν ἐσχάτως τὴν ὄρεινὴν κόλπον τῆς κατὰ τὴν εἰσοδὸν τῶν Κορινθιακοῦ κόλπου βορείου σειρᾶς ὄρων, οὐχὶ βεβαίως πρὸς ἀνίχνευσιν τῆς φωλεᾶς τοῦ Καλυθωνίου κάπρου, διότι τὰ τοιαῦτα ἀκίνδυνα σήμερον ἄθλα, καὶ αὐτοὶ οἱ παρ' ἡμῖν ἀρχαιολογοῦντες, ὀκλάζοντες ἔμπροσθεν ἀσημάντου τινὸς ἐνεπιγράφου λίθου τῆς συνοικίας Πλάκας, ἐῶσι τοῖς ξανθοῖς τῶν Σαζόνων τέκνοις, ἀλλὰ τῶν σημερινῶν περιστάσεων ἕνεκεν, ἔσχον ἀφορμὴν νὰ θαυμάσω τὸ γραφικὸν τῆς χώρας κάλλος, καὶ νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν μικρὰν ταύτην μονήν, ἥτις ἕνεκα τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἱστορίας τῆς, ἐστὶ κάπως μνησίας ἀξία. Διήλθον τὴν χώραν τῶν Λοκρῶν Ὀζολῶν καὶ τὸ ἱερὸν δάσος τοῦ Ποσειδῶνος τὸ κείμενον ἄνωθεν τῶν ἐρειπίων τῆς Μυωνίας (Παυσ. 40, 38, 4), ὑπερ σύγκριται ἐξ ἐλατῶν καὶ κέδρων, καὶ οὐ ἡ ὕλοτομία ἐστὶν ὁ μόνος πόρος ἐξ οὗ οἱ πτωχοὶ ἀπόγονοι τῶν Ὀζολῶν ἔχουσι τὴν παρηγορίαν. Ἐνταῦθα βεβαίως ὁ Θεὸς καθ' ὅλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως ἐφῆρμεσε τὸ «ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου σου φαγεῖν τὸν ἄρτον σου», διότι εἶδον τοὺς ὕλοτόμους κατοίκους τοῦ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Μυωνίας χωρίου Ἀγία Εὐθυμία, καὶ ἀπογόνους τῶν Ὀζολῶν, ἐν τῷ κατέρχεσθαι τὰς δυσβάτους κλι-

τύας τῶν πετρωδῶν ὄρων φέροντας ἢ σύροντας μέγιστα ξύλα, σανίδας δὲ κομίζομένας ὑπὸ γυναικῶν ἢ ὄνων. Οὐδαμῶς ἄγροί, οὐδαμῶς γεωργία, ἀλλ' ἀέναντος ὕλοτομία καὶ βαρεῖα μεταφορά. Βεβαίως οἱ Ὀζολοὶ οὗτοι δύνανται ὑπερῆφάνως νὰ εἴπωσι μετὰ τῶν Ἰσπανῶν μεταλλουργῶν «Misère, tu as tué mon père, mais à présent je le tiens». Ὅποις ἡ θέσις τῶν γυναικῶν τούτων! Ἡ ἀέναντος ἐργασία καὶ ὁ τρόπος τοῦ φέρειν βαρεὰ φορτία στρωτήρων ἢ σανίδων ἐπὶ ὀλοκλήρους ὥρας ἐν δυσβάτοις τόποις, ἀναπτύσσουσι τοὺς πόδας καὶ τοὺς ὄμους, καὶ κωλύουσι παντελῶς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θελκτικοῦ γυναικείου στήθους, ὑπ' ὃ πάλαι ἡ εὐαίσθητος αὐτῶν καρδία, καὶ ἐν γένει καταστρέφουσι τὸ ἀρμονικὸν καὶ στοργγύλον τῶν μελῶν, ἕνεκα τοῦ ὁποῦ τοῦ φύλον ἐκλήθη ὠραῖον, ἐμπνεύσαν εἰς τὸν καλλιτέχνην τὴν ὑπερτάτην καλλονὴν τῆς καλλιμύρφου θεαίνης. Τὴν πρώτην νεότητα ἀκολουθεῖ κατὰ πόδας τὸ γῆρας, τῆς πρώτης βλαστῆσεως ἔπεται ἀμέσως ὁ μαρasmus. Κατῆλθον ἐντεῦθεν, πολλὰ ἄναντα, πάραντα καὶ κάταντα διελθῶν, πρὸς τὸν ποταμὸν Μόρνον, οὗ αἱ ὄχθαι εἰσι κατάρυτοι ὑπὸ δρυῶν καὶ κέδρων, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ἐπὶ πετρώδους λόφου ἐπεσκέφθη τὰ γραφικὰ ἐρείπια ἑτέρας πόλεως τῶν Ὀζολῶν, τῆς τῶν Γαίων, στεφόμενα ὑπὸ τῶν λευφάνων τοῦ πύργου μεσαιωνικοῦ τινος δυνάστου, καὶ μετὰ κοπιωδῆ ἄνοδον ἀφικόμενη εἰς τὴν γραφικὴν τάτην θέσιν τῆς ἐν λόγῳ μονῆς.

Ὅποιος ἀξιοθαύμαστος ὀρίζων, ἀποτελούμενος ὑπὸ τῶν καταρῦτων ἐκείνων ὄρων, μεστῶν μεγαλοπρεπῶν δρυῶν καὶ κέδρων, καὶ εἰς τὸ βάθος κατ' ἀντίθεσιν ὑπὸ τῶν γυμνῶν κορυφῶν τῶν ὄρων τῆς χώρας τῶν Κραθῶδων. Μόνος δὲ ὁ ἰδὼν τὰς ἀγόνους ἐκείνας ῥάχεις δύνανται νὰ ἰνοήσῃ τὸ ἐπαιτικὸν ἐπάγγελμα τῶν κατοίκων, ὧν ἐκάστου ἡ περιουσία μετρεῖται ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν τῇ καλύβῃ του κρεμαμένων βακτηριῶν, ἐκάστης ἀντιπροσωπεύουσης μακρὰν ἐπαιτικὴν εἰς διαφόρους πόλεις ἐκδρομὴν. Τί δύναται νὰ ἐλπῆσῃ τις παρὰ τῶν κατοίκων χώρας ἐκτεινομένης ἐν κεκαυμέναις φάραξι ἐνθα οὐδεμία ὑπάρχει βλάστησις, οὐδαμῶς ἀρκοῦσα σκιά ὅπως φιλοξενήσῃ μικρὸν τι πτηνὸν, ἐνθα αἱ πηγαὶ ἀπεξερῶνθησαν, καὶ ἐνθα βασιλεύει θανάσιμος σιγὴ μόλις διακοπτομένη ὑπὸ τοῦ κρωγμοῦ σαρκόβουρου τινὸς ὄρνέου ἰταμένου περὶ σεσαπὸς τι πτωμα! Πόσον δικαίως οἱ Ἕλληνες ἐπέσβευσαν ὅτι οἱ ἄνθρωποι κατήγοντο ἐκ τῶν δένδρων, ἀλλ' οἱ τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος κάτοικοι, διὰ τοῦ ἐμπρησμοῦ τῶν δασῶν, ἐνθα μόνον διαμένουσιν οἱ ξηροὶ καὶ ἡμίκαυστοι κορμοὶ, λίαν ἐπιζημίως δι' ἐκτουὺς παριστῶσι τοὺς προγόνους των.

Ἡ μονὴ τῆς Θεοτόκου τῆς ἐπικαλουμένης Βαρνάκωβας ἢ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας Βερνικῶβου ἢ Βερνικῶ, στέφει τὴν κορυφὴν λόφου ὑπερκειμέ-

νου τῆς θαλάσσης περί τὰ 800 μέτρα καὶ καταφύτου ὑπὸ δρυῶν περιβάλλεται δὲ ὑπὸ κεκλιμένων ἀμπελώνων, ὧν ὁ ὄρειος καὶ ἀφθονος οἶνος ἐνισχύει τοὺς πατέρας εἰς τὸ ἐπιμοχθον τῆς μετανείας των στάδιον. Ἀποτελεῖται δὲ σήμερον, ὡς πᾶσαι αἰμοναὶ τῆς Ἑλλάδος, ἐκ τετραπλεύρου περιβάλλου, πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν πλευρῶν τοῦ ὁποῦ ὑπάρχουσι τὰ κελλία, ὧν προέχει σκεπαστὸς συνεχῆς ἐξώστης στηριζόμενος ἐπὶ ἀξέστων δρυῶν δοκῶν, ἐστεγασμένος διὰ πλῆκτων ἐκ τοῦ πέριξ σχιστολίθου πετρώματος ἐξαγομῆτων. Ἐν μέσῳ τοῦ τετραπλεύρου τούτου περιβάλλου, εἰς τὰς γωνίας τοῦ ὁποῦ εὐρίσκονται θολωταὶ εἰσοδοί, κεῖται ὁ ναὸς, εὐμηκες ὀρθογώνιον οἰκοδόμημα ἐκ λελαξισμένου λευκοῦ τιτανολίθου, μετὰ διπλοῦ στέγης καὶ μικροῦ ἐν μέσῳ προσέχοντος πυργίσκου θολωτοῦ. Ἀνηγέρθη δ' οὗτος τελευταῖον ἐν ἔτει 1831 ἐπὶ τῶν θεμελίων ἀρχαιοτέρου ναοῦ ἀνατιναχθέντος διὰ πυρίτιδος ὑπὸ τοῦ Κίουταχῆ κατὰ τὸν Ἄγων, μετὰ τὴν γενναίαν ἐξοδὸν τῶν ἐν αὐτῇ ὑπὸ τὸν Σκαλτζᾶν καὶ Σαφάκκν πολιορκηθέντων Ἑλλήνων. Τὸ ἔδαφος καλύπτεται ὑπὸ διαφόρων πλακῶν γαγλυμένων καὶ μεμουσειωμένων. Ἐν τινι τούτων παρίσταται ἀτελῶς διὰ μωσαϊκοῦ λέων ἢ παρεμπερές τι θηρίον μετὰ φροδερῶν ὀνύχων, ἐν πολλοῖς δὲ φαίνονται νεώτεροι ἐπισκευαὶ ἐν οὐδεμίᾳ ἀρμονίᾳ πρὸς τὸ ὅλον διακείμεναι. Κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν διακόσμησιν, οὐσαν ὅλως νέαν, οὐδὲν ἄξιον λόγου ὑπάρχει. Ἐν δὲ τῷ ναῷ μοι ὑπεδείχθη παλαιὸς ξυλόγλυπτος σταυρὸς ἐν τῷ πρὸς τὸν διὰ λεπτοτάτης ἐργασίας διάφοροι τῆς ἱερέας ἱστορίας πράξεις, εἶναι δὲ διακεκοσμημένοι διὰ χρυσοῦ, ἀργύρου καὶ διαφόρων πολυχρόων πολυτίμων λίθων, τὸ δὲ περιεργότατον διὰ τὴν ἐποχὴν του καὶ διὰ πολυχρόου σμάλτου. Ἐστῆρικται δ' οὗτος ἐπὶ ἀργυρᾶς κωνικῆς συρματοπλέκτου θάσεως λεπτότατα ἐξεργασμένης, διακεκοσμημένης δὲ, ὡς ἄπας ὁ σταυρὸς, διὰ πολυχρόων πολυτίμων λίθων. Λέγουσι δὲ αὐτὸν οἱ πατέρες, κατὰ τὰς εἰωθίας ὑπερβολὰς, ἐκτιμηθέντα ἀντὶ 25 χιλιάδων φράγκων. Καὶ ἡ μὲν ἀρχαιότης του ἐστὶ προφανῆς, ἀλλ' εἶναι ἄρα δώρημα αὐτοκράτορος τινος, ἢ κατὰ παρωχημένην τινα ἐποχὴν προσφορὰ τῆς ἀγίας Ῥωσσίας ὅπως προσοικειωθῆ τοὺς Χριστιανοὺς συνωδᾷ τῇ διαθήκῃ Πέτρου τοῦ μεγάλου, ἢ μᾶλλον τῷ ἀμετατρέπτῳ αὐτῆς πολιτικῷ προγράμματι; Ἐν τῇ τερπνοτάτῃ πλὴν μεμονωμένῃ ἐν μέσῳ τῶν ὀρέων ἐρήμῳ ταύτῃ θέσει, ἐκτελοῦσι τὴν μετάνειαν των 8 ἕως 40 πατέρες, ὧν τὴν μονότονον ὑπαρξὴν ἀναζωπυρεῖ τὸ ἀδιάλλακτον ἐκεῖνο ἀδελφικὸν πρὸς ἀλλήλους μίσος, ὅπερ ἀναπτύσσεται ἐνίοτε μεταξὺ συγγενῶν, συχνάκις μεταξὺ συναδέλφων, πάντοτε μεταξὺ κληγόντων. Τὸν ἡγούμενον κ. Νικηφόρον, ἄνδρα μεσήλικα καὶ ἀκμαῖον, ὅστις ἐθεώρησεν ἐπ' ἀναγκῆς ν' ἀφιερώσῃ τὸ ὑπόλοιπον

ἡμισυ τοῦ βίου του πρὸς ἐξάγειν ἰσως ἀμαρτιῶν τοῦ πρώτου ἡμίσεος, ἀρτίως δὲ χειροτονηθέντα, εὐρον ἀκούστης παιδείας κάτοχον καὶ περιποιητικώτατον, δι' ὃ μυσίας ὀφείλω αὐτῷ χάριτας.

Ἐκ τῶν πέριξ καὶ ἐπὶ τῶν τειχῶν φαινομένων συντριμμάτων μαρμάρων καὶ τιμαχίων στηλῶν πρᾶσινου Τηνίου προφυρίτου λίθου, καθὼς καὶ τῶν σωζομένων προφανῶς Βυζαντικῶν μωσαϊκῶν τοῦ ἐδάφους, ἐξάγεται ὅτι ἡ μονὴ αὕτη οὐ μόνον πλεῖστα ἔτη ὑπάρξεν μετρεῖ, ἀλλὰ καὶ ἀξία λόγου ἄλλοτε θὰ ἦτο. ὡς κατέδειξεν ἡ ἀκροβιγῆς μόνον ἐξέτασις τῆς ἱστορίας τῆς πρώτης αὐτῆς ἐγκταστάσεως. Καὶ ἄνωθεν μὲν τῆς θύρας τοῦ σημερινοῦ ναοῦ ὑπάρχει μαρμαρινὴ πλάξ, λείψανον τοῦ πάλαι ναοῦ, φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν «Δεδόμηται τῇ τοῦ Θεοῦ συνεργίᾳ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὁ Θεὸς καὶ πάνσεπτος ναὸς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου παρὰ τοῦ ὁσιωτάτου κ. Ἀρσενίου, ἐπὶ Κοσμᾶ τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου» ἔτος 787 (658) ἀπὸ κτίσεως κόσμου—1077 μ.Χ.)», ἔπονται δὲ μετὰ ταῦτα «Ὁ δὲ δευτερός ναὸς διὰ τοῦ Ἰωάννου βασιλεύοντος κῆρ Μανουὴλ τοῦ Πορφυρογεννήτου ἐπὶ Νικολάου τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου. ἔτος 879 (665) ἀπὸ κτίσεως κόσμου—1147 μ.Χ.» Κατὰ ταῦτα δὲ τὴν ἐπιγραφὴν ἡ μονὴ μετρεῖ 800 ἔτων ὑπαρξίν' ἀλλ' ἢ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ αὐτῆς ἔρευνα, πλεῖστον ἔτι φῶς ἐπέχευεν ἐπὶ τῆς ἐνδιαφερούσης καθισταμένης ἱστορίας αὐτῆς.

Ἡ μικρὰ βιβλιοθήκη τῆς μονῆς, ἐλάχιστον χῶρον ἐν τινι ἀποθήκῃ κατέχουσα, σπανίως ἀνοίγεται. Σύγκειται δ' ἐκ τινων ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων ὅλως νέων, ἐν οἷς ὅμως ἐλλείπει ἡ πλήρης σειρὰ τῶν θαυμασιῶν ἔργων τοῦ μεγάλου Βασιλείου. Ἡ τοιαύτη ὅμως ἐλλείψις οὐδόπως γίνεται ἐπαισητή, διότι χρῆσις μόνον γίνεται τῶν ἐν τοῖς ἀναλογίαις τοῦ ναοῦ κειμένων ἐκδόσεων τοῦ ἐν Ἐνετίᾳ ἐργαστηρίου ἑλληνικῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, ὅπερ κατακλύζει τοιοῦτων τὴν Ἀνατολὴν ἅπασαν, καὶ ἅτινα διὰ τὸν ἀρχαιότροπον δόχρον τύπον των, τὸν ἰδιάζοντα χάρτην, τὰ ἀκατέργαστα ξυλογραφήματά των, ἀντικείμενα εἰς τὴν πρόδοον τῆς τέχνης, θεωροῦνται ὡς μόνον μετέχοντα τῆς ἀπαιτουμένης ἀγιότητος ἢ εὐαναγνωσίας. Τὰ δὲ χειρόγραφα πληροῦσι μικρὸν σάκκον, ἐνθα εὐρηται ἐνετικὰ καὶ τουρκικὰ ἔγγραφα καὶ τινα βυζαντινὰ χρυσοῦσλλα. Πάντα σχεδὸν ἀναφέρονται εἰς προνόμια ἢ κτήσεις τῆς μονῆς. Ἐν ὅμως τούτων, τὸ καὶ περιεργότερον, ἀναφέρεται εἰς τὴν ἱστορίαν αὐτῆς. Συνδέεται δὲ τοῦτο πρὸς φύλλον, ἐφ' οὗ ὑπάρχει ἰταλικὴ αὐτοῦ μετάφρασις, φέρουσα ἐπιγραφὴν μὲν Coria, χρονολογίαν δὲ 1695. Κατὰ τοῦτο ὁ ναὸς ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων καὶ ἐξωγραφῆθη ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδώρου Δούκα, πατριάρχου ὄντος τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου κῆρ Γερ-

μανοῦ καὶ ἐπὶ ἡγουμένου τοῦ ὁσιωτάτου κ. Τιμοθέου. Ὁ δὲ ἔσωθεν νάρθηξ ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων καὶ ἐξωγραφῆθη ἐπὶ Μανουὴλ μεγάλου βασιλέως τοῦ Πορφυρογεννήτου κλ. Κατωτέρω δὲ τὸ ἔγγραφο ἀναφέρει ὅτι ὁ ἔσωθεν ναὸς, οὕτινος φαίνονται ἔτι τὰ εἰσείτια τῶν θεμελίων, συγχωρευθέντα ἅπαντα σήμερον εἰς τὸν μόνον ὑπάρχοντα μετὰ τοῦ ἀγίου θυσιαστηρίου, ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων καὶ ἐξωγραφῆθη παρὰ τοῦ ὁσιωτάτου κῆρ Ἐρασμίου, βασιλεύοντος τοῦ κῆρ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἐπὶ Νικολάου τοῦ ὁσιωτάτου πατριάρχου. Καὶ ταῦτα μὲν σύμφωνα πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς θύρας ἐπιγραφὴν, ἀλλὰ τὸ δεύτερον μέρος τοῦ παλαιῦ τούτου ἔγγραφου, μετὰ τῆς ἰταλικῆς αὐτοῦ μεταφράσεως ἐστὶ τὸ μᾶλλον ἀξιοπεριεργον, ἔχον αὐτολεξεί ὡς ἐξῆς: «Ἐβασίλευσεν ὁ κῆρ Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς χρόνους τριάκοντα ἔφτα, ὅστις διὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετονομασθεὶς Ἀκάκιος. Κεῖται δὲ ἐν λάρνακι εἰς εἰσερχομένου ἐν τῷ ναῷ ἐν τῷ ἀριστερῷ μέρει ἐν τῇ αὐτῇ μονῇ Βερνικῷ. Μετὰ δὲ τοῦτον ἔβασίλευσεν Ἰωάννης ὁ Ἀντριάσιος ἔτη 24, καὶ μετὰ τοῦτον ἔβασίλευσε κῆρ Μανουὴλ ὁ Πορφυρογεννήτος. Κεῖται δὲ καὶ αὐτὸς ἐν λάρνακι τῆς αὐτοῦ μονῆς Βερνικῷ εἰς εἰσερχομένου εἰς τὸν ναὸν δεξιᾷ, ἀντικρὺ τοῦ κῆρ Ἀλεξίου, ὡς καὶ αὐτὸς κῆρ Μανουὴλ κρατήσας τῆς Βασιλείας ἔτη 38». Ἀναγνούς ταῦτα, παρετήρησα μεταξὺ τῶν μωσαϊκῶν τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ καὶ ἀκριβῶς δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ συμπιπτούσας πρὸς τὰς περιεγραφομένας θέσεις ὑπὸ τοὺς θόλους τοὺς ἐνοῦντας τὰς δευτέρας καὶ τρίτας στήλας ἔνθεν καὶ ἔθεν τῷ εἰσερχομένῳ, εὐμεγέθεις μαρμαρίνας πλάκας φερούσας ὅπας δι' ὧν προφανῶς προσημῶντο ἄλλα μάρμαρα σχηματίζοντα ἐπιτάφια μνημεῖα. Τῇ δὲ προθύμῳ τοῦ ἡγουμένου καὶ τῶν πατέρων βοηθεῖα ἀνασκήσας διὰ μοχλοῦ τὰς πλάκας ταύτας, εἶδον κάτωθεν καλῶς καταργασμένους καὶ κεχρισμένους τάφους, πλὴν ὅλως κενούς. Εἶσι δὲ οὗτοι προφανῶς οἱ μνημνευθέντες τάφοι, οἵτινες ἀνοικθέντες ποτὲ ἐφυλήθησαν, ἀφαιρηθειῶν τῶν λαρνάκων. Ὁ πρῶτος τῶν αὐτοκράτορων τούτων ὅστις ἔβασίλευσε «χρόνους τριάκοντα ἔφτα», οὕτινος ὁ τάφος ἐστὶν ὁ ἀριστερᾷ τῷ εἰσερχομένῳ κείμενος, ἐστὶν ὁ νεανίας ὅστις νικηφόρος ἀπεδείχθη στρατηγὸς εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν, καὶ ὅστις διὰ τῆς ἀξίας του κατέλαβε τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ Νικηφόρον τὸν Βοτανναίτην. Ἐβασίλευσε δὲ οὗτος πρᾶγματι ἔτη 37, ἦτοι ἀπὸ τοῦ 1081—1118, ἀναδειχθεὶς εἰς τῶν μεγάλων αὐτοκρατόρων ἕνεκα τῶν τότε περιστάσεων καὶ πρὸ πάντων τῆς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως διαβάσεως τῶν σταυροφόρων, ὧν οἱ ἡγεμόνες προσεκύνησαν τὸν Ἀλέξιον ὡς ἀνώτερον. Πῶς ὅμως οὗτος μετωνομάσθη Ἀκάκιος καὶ ἐτάφη ἐνταῦθα ἀποκρίνεται δυσεξήγητον, διότι κατὰ τὴν ἱστο-

ρίαν, οὗτος ἀπεβίωσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀφείς τὴν διαδοχὴν εἰς τὸν υἱόν του Ἰωάννην, δι' ὃ δυσκρεστηθεῖσα ἡ σύζυγός του Εἰρήνη ἔδραμε παρὰ τὴν ἐπιθνήστιον κλίνην καὶ ἀνεφώνησεν «ὦ ἄνερ, καὶ ζῶν παντοίας μεθοδίαις ἐκέκασο, ἀντίφθογγον τὴν γλώττιαν πλουτῶν τοῖς νοήμασι, καὶ νῦν δὲ ὡσαύτως τοῦ βίου ἀπαλλαττόμενος ἀμεταπτῶτως ἔχεις οἷς καὶ πρόην προσέκεισο». Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα προσέκεισο». Κατὰ τὴν ἀνεγερσὶν τοῦ ναοῦ, ἀνεγερθέντος κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν τὸ τέταρτον ἔτος τῆς βασιλείας του (1085), δι' ὃ καὶ ὡς ἐπιπροφορήθη παρὰ τῶν πατέρων, ὡς κτήτωρ ἀπ' αἰῶνων μνημονεύεται πάντοτε, ταφῆς δὲ μετὰ θάνατον ἐνταῦθα, μεταφερθέντος τοῦ λειψάνου του ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὡς πολλὰκις εἰθίζετο κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, μνημονεύεται ἔτι καὶ νῦν τακτικῶς ὡς κτήτωρ τῆς μονῆς. Τοῦτου ὁ υἱὸς Ἰωάννης, ὅν τὸ μνημνευθὲν ἔγγραφο ἐπονομάζει Ἀντριάσιον, βασιλεύσας ἔτη 24, ἐστὶν ὁ ἐν τῇ ἱστορίᾳ γνωστὸς ἀγαθὸς αὐτοκράτωρ, ὁ ἐπικληθεὶς Καλοῦ Ἰωάννης, βασιλεύσας πρᾶγματι 24 ἔτη, 1118—1143. Οὗτος δὲν φαίνεται ὅτι ἐτάφη ἐνταῦθα, καὶ κατὰ τὴν ἱστορίαν ἀπεβίωσε παρὰ τὸ ὄρος Ταῦρον, ἀναδείξας ὡς διάδοχον τὸν διακεκοσμημένον ἐπ' ἀνδρείᾳ νεώτερον υἱόν του Μανουὴλ. Ὁ Μανουὴλ οὗτος ἐστὶν ὁ ἐν τῷ ἔγγραφῳ ἀναφερόμενος κῆρ Μανουὴλ ὁ Πορφυρογεννήτος, ὅστις τέθαπται ἐν τῷ δεξιῷ τῷ εἰσερχομένῳ εἰς τὸν ναὸν τάφῳ, ὅν ἀνοίξας εὐρον βαθύτατον, καλῶς κεχρισμένον πλὴν κενόν ἔβασίλευσε δὲ πρᾶγματι 38 ἔτη, 1143—1180, ἀποθανὼν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῷ 1180 καὶ ταφῆς, ὡς δεῖκνυται, ἀντικρὺ τοῦ πάπου αὐτοῦ κῆρ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ. Ἐν τῇ μικρᾷ λοιπὸν ταύτῃ μονῇ καὶ ἐπὶ τῶν γραφικῶν ὀρέων τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος κεῖνται οἱ τάφοι δύο τῶν μεγαλειτέρων Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων. Ἰδίως ὁ Μανουὴλ θεωρεῖται καὶ εἰς τῶν ἀνδριωτέρων καὶ γενναϊοτέρων στρατηγῶν τοῦ βυζαντινοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ βίωσις του λέγεται τοιαύτη ὅστε ὁ ἀνδριωτάτος τῶν Εὐρωπαϊῶν ἱπποτῶν, ὁ ἡγεμὼν Ῥαιμοῦνδος ὁ ἐπικληθεὶς Ἡρακλῆς, δὲν ἠδύνατο νὰ κάμῃ χρῆσιν τοῦ δόρατος καὶ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἑλληνος αὐτοκράτορος. Κατέβαλέ ποτε, ἔφιππος ὢν, συνάμα καὶ διὰ μιᾶς τοὺς δύο βωμκαλειώτατους τῆς Ἰταλικῆς ἱπποτάς. Μετὰ δύο δὲ ποτε συντρόφων προσβαλὼν δεκαοκτὼ Τούρκους, ἔτρεψεν αὐτοὺς εἰς φυγὴν, προσβληθεὶς δ' ἀκολούθως ὑπὸ πεντακοσίων καὶ περικυκλωθεὶς, διέσχισεν αὐτοὺς καὶ ἐσώθη ἀδολαβῆς. Ἐν μιᾷ δ' ἡμέρᾳ ἐφόνευσέ ποτε ἰδίᾳ χειρὶ τεσσαράκοντα ἐχθροὺς, καὶ ἐπανήλθεν ἐφιππος σύζων ἀνηρτημένους ἐκ τοῦ ἐφιππίου του τεσσαρὰς αἰχμαλώτους, μυρία δ' ὅσα τοιαῦτα φέρεται περὶ αὐτοῦ ἢ ἱστορία. Ἦτο δὲ καὶ μεγαλεπήβολος οὐχ ἦτο

ἢ ἀνδρείος, καθότι συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ ἀνακτῆσθαι τὴν Ἰταλίαν καὶ ἀναλάβῃ τὸ αὐτοκρατορικὸν τῆς Ῥώμης στέμμα. Τοιοῦτος ὁ ἀνὴρ οὐ κείται ὁ τάφος ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ μονῇ τῶν δωρικῶν ὄρεων.

Κατὰ τινὰ προφητεῖαν τοῦ Ἀγαθαγγέλου, ὁπότεν ἀνακαλυφθῶσιν ἐν Ἑλλάδι οἱ τάφοι τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων οἱ Τούρκοι θέλουσι διωχθῆναι εἰς τὴν κόκκινην μιλίαν. Ἀλλ' ὑπῆρξαν τόσσοι αὐτοκράτορες, καὶ ἐπομένως τόσοι τάφοι!

Ἐκ τῶν λοιπῶν ἐγγράφων ἄξιον μνείας ἐστὶν ἕτερον ἑλληνοσὶ συντεταγμένον, ἐκδοσθέν ἐν Νεαυπλῖῳ καὶ φέρον χρονολογίαν 10 10βρίου 1696. Ἔστι δὲ τοῦτο διαταγὴ τοῦ Καπιτάν Γκενεράλη τῆς ἐκλαμπροτάτης ἐνετικῆς δημοκρατίας Ἀλεξάνδρου Μολίνου, οὗ φέρει ἰταλιστὶ τὴν μεγαλόσημον ὑπογραφήν, καὶ δι' οὗ διατάσσεται ἡ ἀναγνώρισις προνομίων καὶ παραχώρησις παλαίου ὑδρομύλου μετὰ γαιῶν τινῶν εἰς τὴν μονήν, ἕνεκα τῶν καταστροφῶν καὶ ζημιῶν ἃς ὑπέστη παρὰ τῶν ἐπιδημιῶν ὑπὸ τινὰ Δεϊρέκμπεην Τούρκων. Ἔστι δὲ τοῦτο περίεργον ὡς ἔνδειξις οὐχὶ τῆς φιλολογικῆς ἢ ἐκκλησιαστικῆς, ἀλλὰ τῆς κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἐπιστήμου γλώσσης. Ἄν καὶ ἐξεδόθη πρὸς ἐνετικῆς ἀρχῆς, ἐν μὲν τῇ γραφῇ οὐδόπως ἀπαντῶνται αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ἐκείναι ἐπιτομεύσεις καὶ συγχωνεύσεις γραμμάτων, ἡ δὲ γλώσσα μᾶλλον ὁμοιάζει τῇ καθωμιλημένῃ ἑσπερημένῃ βαρβαρισμοῦ καὶ διαλεκτικῶν ἰδιωμάτων.

Περαιτέρως ἱστορικὰς ἐρεῦνας περὶ τῆς μονῆς ταύτης δὲν ἠδυνήθη νὰ κάμω ἕστωσαν ὅμως βέβαιοι οἱ εὐγενῶς εἰς τὰς τῶν μέσων αἰώνων μελέτας ἐπιδοθέντες ἐσχάτως ὀλίγοι, ὅτι εἰς πᾶσαν γωνίαν τῆς Ἑλλάδος ὑπάρχει τι ἄξιον τῆς προσοχῆς καὶ ἐρεῦνης τῶν, καὶ ὅτι οἰεὺγενεῖς αὐτῶν ἀγῶνες ἀποθήσονται ἐξ ἴσου τῷ Ἑλληνισμῷ χρήσιμοι πρὸς τοὺς τῶν ἀρχαιοδιφῶν, οἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εὐρίσκουσι τὴν ὁδὸν κεχαρηγμένην παρὰ ξένων σοφῶν.

Διαμείνας ὅσον ἠδυνάμην ἐν τῇ τερπνοτάτῃ ταύτῃ μονῇ καὶ περιεργασθεὶς τὰς περίξ καταφύτους κορυφὰς πρὸς ἀπόλαυσιν τῶν γραφικωτέρων τῆς φύσεως πανοραμμάτων, ἠτοιμάσθη πρὸς ἀναχώρησιν. Ὁ φίλος ἠγούμενος καὶ δύο τῶν πατέρων ἠθέλησαν εὐγενῶς φερόμενοι νὰ μὲ συνοδεύσωσι μέχρι τινός. Ἐπέδωκαν λοιπὸν καὶ οὗτοι μικρῶν κατεσκληκυῶν ἡμιόνων τῆς μονῆς, ἐξ ἐκείνων ἃς οἱ τὰ τῆς πολιτείας διέποντες ἐνόμιζον ὅτι ἠδύναντο νὰ λάθωσιν ἐν πάσῃ στιγμῇ διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατοῦ, ὀνειρευθέντες τὰς μονὰς ὡς ἡμιονοφορβεῖα. Βεβαίως δ' ἦσαν ἐξ ἐκείνων ἃς ὀνειρεύθη ὁ Φαραῶ, ἂν μετὰ τοὺς στάχους καὶ τὰς ἀγελάδας ὀνειρεύθη καὶ ἡμιόνους, δι' ὃ καὶ ἐπεστράφησαν κατὰ μέγα μέρος μετὰ τινὰ χρόνον ἀπὸ τῆς παραλαβῆς των, μὴ δυνάμενοι ἴσως νὰ μισήσωσι κριθὴν ὡς οὐσαί

εἰθισμένοι εἰς τὴν ἐπὶ κλιτύων βοσκήν. Μετ' ἀπότομον κάθοδον μιᾶς ὥρας κατήλθον εἰς τὸν δῆμον Οἰνεῶνος, διελθόντες κάτωθεν λόφου ἐστειμένου δι' ἑλληνικῶν τειχῶν τῆς ἀρχαίας ἴσως ὁμωνύμου ἑλληνίδος πόλεως. Ἐπὶ δὲ τῇ θέᾳ ἀνδρῶν τινῶν ἑλληνικῆν φερόντων ἐνδυμασίαν ὁ ἠγούμενος, στραφείς πρὸς με καὶ δεικνύων ἕνα τῶν παρισταμένων καὶ χαιρετισάντων ἡμᾶς, εἶπεν ὑπομειδῶν «ὁ κύριος δήμαρχος Οἰνεῶνος». Μετὰ δὲ τὴν σύστασιν ταύτην ἐγὼ μὲν ἀποχαιρετίσας τὸν ἠγούμενον καὶ τοὺς πατέρας, ἠκολούθησα μετὰ τοῦ ἀξιατίμου δημάρχου Οἰνεῶνος τὴν ἀγούσαν πρὸς τὴν πρωτεύουσάν τοῦ δήμου τοῦ Κλήμα, οἱ δὲ καλόγηροι ἤρξαντο ἀναβαίνοντες τὴν ἀπότομον πρὸς τὴν μονὴν τῶν ὁδῶν, ἧτις ἐστὶ καὶ ἡ πρώτη τῆς πρὸς τοὺς οὐρανούς ἀναβάσεως βαθμῆς.

ΠΩΣ ΑΠΟΚΤΑΤΑΙ ΤΟ ΚΑΛΟΝ ΥΦΟΣ

Πρῶτος κανὼν, ὅστις συνιστάται πρὸς ἀπόκτησιν καλοῦ ὕφους, εἶναι τὸ σπουδάζειν σφῶς τὸ ἀντικείμενον, περὶ οὗ πρόκειται νὰ πραγματευθῆ τις. Τοῦτο φαίνεται ἴσως μικρὰν ἔχον σχέσιν πρὸς τὸ ὕφος ἄλλ' ὅμως ἡ σχέσις εἶναι στενοτάτη.

Τὴν βᾶσιν καλοῦ ὕφους ἀποτελεῖ ἡ καλαισθησία, ὅταν συνοδεύηται ὑπὸ ζωηρᾶς φαντασίας. Τὸ ὕφος καὶ αἱ σκέψεις τοῦ συγγραφέως συνέρχονται τοσοῦτον στενῶς, ὥστε πολλάκις δυσκόλως ὑπ' ἀλλήλων διακρίνονται ἂν αἱ ἐντυπώσεις τῶν πραγμάτων ἐπὶ τοῦ πνεύματος ἡμῶν ἦναι ἀσθενεῖς καὶ δυσδιάκριτοι ἢ περιπεπλεγμένοι καὶ συγκεχυμένοι, ἢ ἐκθεσις αὐτῶν δὲν θά ἦναι διάφορος, ἐνῶ ὅταν ἀντιληφθῶμεν σφῶς καὶ κατανοήσωμεν ἐντελῶς τὸ ἀντικείμενον περὶ οὗ γράφομεν, κατὰ φυσικὸν λόγον ἢ ἔκφρασις ἡμῶν θά ἦναι σαφὴς καὶ ἔντονος.

Δεύτερον, πρὸς ἀπόκτησιν καλοῦ ὕφους εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα ἡ συχνὴ ἀσκήσις περὶ τὸ συνθέτειν. Πολλοὶ κανόνες ἐδόθησαν ὡς πρὸς τὸ ὕφος ἄλλ' οὐδεὶς δύναται νὰ ἦναι λυσιτελής ἄνευ ἀσκήσεως καὶ ἐξέως. Ἐνταῦθα δὲ παρατηροῦμεν ὅτι πᾶν εἶδος συνθέσεως δὲν βελτιοῖ τὸ ὕφος. Τοῦναντίον ἡ ἀπρόσεκτος καὶ ἡ ἐσπευσμένη σύνθεσις προξενεῖ σύγχυσιν μᾶλλον καὶ καθιστᾷ δυσεῦρετα τὰ σφάλματα καὶ ἀδιορθώτους τὰς ἀπροσεξίας. Ἐν ἀρχῇ πρέπει νὰ ἐργαζώμεθα βραδέως καὶ μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας ἢ εὐκολία καὶ ἡ ταχύτης περὶ τὸ συνθέτειν εἶναι ὁ καρπὸς μακροτέρως ἀσκήσεως. Εἰς τὸ ἐξητημένον καὶ ἐπιμελετημένον ὑπάρχουσι διαγεγραμμένα βραβεία τινὰ ὀφείλομεν δὲ νὰ μὴ ἀναστρέλωμεν τὸν βῆθ τῶν ἰδεῶν, μηδὲ νὰ ψυχραίνωμεν τὴν θερμότητα τῆς φαντασίας, ἐπὶ πολὺ σταματώντες εἰς ἐκάστην

1. Ἐδῆν ἐν τῇ Περικλέει, ὡς τοῦ λόγου τοῦ Μεγακλῆος κ. τ. 1. Σελ. 162.

λίξιν, καὶ φροντίζοντες ἂν ταύτην ἢ ἐκείνην μᾶλλον πρέπει νὰ μεταχειρισθῶμεν ὑπάρχουσι περιστάσεις, καθ' ἃς πρέπει ν' ἀκολουθῶμεν τὴν ἐν τῇ συνθέσει ἀναπτυσσομένην ὁρμὴν, ἂν πιστεύωμεν, ὅτι θέλομεν ἐκφρασθῆ ἐπιτυχῶς, ἔστω καὶ ἐπὶ κινδύνῳ νὰ παρεισδύσωσιν ἀπροσεξίαι τινές· διότι ἐπὶ τούτων δύναται νὰ ἐπέλθῃ διόρθωσις κατὰ τὴν ἐπιθεώρησιν τῆς ἐργασίας.

Ὅ,τι γράφομεν πρέπει νὰ θέτωμεν κατὰ μέρος ἐπὶ τινὰ χρόνον, μέχρις οὗ ἡ ζέσις τῆς συνθέσεως κατευνασθῆ καὶ ἡ εἰς τὰς ἐκφράσεις, τὰς ὁποίας μεταχειρίσθημεν, προσκόλλησις ἡμῶν χαλαρωθῆ, καὶ αὐταὶ δὲ αὐταὶ αἱ ἐκφράσεις λησμονηθῶσι· τότε δὲ ἀναθεωροῦντες τὴν ἐργασίαν ἡμῶν δι' ἀπαιθῶν καὶ κριτικῶν ὀφθαλμῶν, ὡσεὶ ἐπρόκειτο περὶ ἔργου ἄλλοτρου, θέλομεν ἀνεύρει τὰς ἀτελείας, αἵτινες διέφυγον ἐν ἀρχῇ τὴν προσοχὴν ἡμῶν.

Τρίτον, ὡς πρὸς τὴν βοήθειαν, τὴν ἐκ ξένων ἔργων προσγινομένην ἡμῖν, εἶναι φανερόν, ὅτι πρέπει νὰ οἰκειώμεθα διὰ τῆς ἀναγνώσεως μετὰ τοῦ ὕφους τῶν καλλιτέρων συγγραφέων. Τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον, ἵνα καὶ ἡ περὶ τὸ ὕφος καλλισθησι ἀρροδίως ῥυθμίζηται καὶ κεφάλαιον λέξεων ἀποκτάται. Ἀναγινώσκοντες συγγραφεὶς χάριν τοῦ ὕφους πρέπει νὰ προσέχωμεν εἰς τὸ ἰδιόζων τῶν διαφόρων αὐτῶν τρόπων. Δὲν ὑπάρχει δὲ ἀσκήσις ἐπωφελεστέρα πρὸς ἀπόκτησιν καταλλήλου ὕφους ἢ τὸ μεταφέρειν εἰς λέξεις ἡμῶν αὐτῶν χωρὶς διακεκριμένου συγγραφῆος ἔνοετον, δὲ, ὅτι ἡ μεταφορὰ ὅπως ἀποβῆ ἐπωφελῆ, δέον νὰ γίνεται ἀπὸ μνήμης μετὰ ἐπαλειπημένην ἀνάγνωσιν τοῦ χωρίου μετὰ τοῦτο ποιοῦμεν παραβολὴν καὶ διορθοῦμεν τὰ λάθη.

Τέταρτον, ὀφείλομεν ν' ἀποφεύγωμεν τὴν δουλικὴν ἀπομίμησιν οἰουδήποτε συγγραφέως διότι τὸ τοιοῦτον διατάρασσει τὰς σκέψεις ἡμῶν καὶ καθιστᾷ συνήθως τὸν τρόπον τῆς ἐκφράσεως βεβιασμένον· οἱ δουλικῶς ἀπομιμούμενοι ἀπομιμῶνται μετὰ τῶν ἀρετῶν καὶ τὰ σφάλματα τοῦ συγγραφέως· οὐδεὶς δὲ δύναται ν' ἀποβῆ καλὸς συγγραφεὺς ἢ καλὸς ῥήτωρ, ἂν δὲν ἔχη πεποιθῆσιν εἰς τὰς ἰδίας αὐτοῦ γνώσεις. Πρέπει ἰδίως νὰ προσέχωμεν ἀπὸ τοῦ ν' ἀντιγράψωμεν φράσεις τοῦ συγγραφέως ἢ καὶ ὀλόκληρα τεμάχια αὐτοῦ· τοιαύτη ἔξις θά φθίρῃ τὴν φυσικὴν ἔκφρασιν· εἶναι προτιμότερον ν' ἀρκώμεθα εἰς ἰδίαν ἡμῶν μετρίαν σύνθεσιν, ἔστω καὶ μικρὰς καλλωνῆς, ἢ νὰ ἐπιδεικνύμεθα διὰ ξένων κοσμημάτων, ὅπερ ἐπὶ τέλους θ' ἀποκαλύψῃ τὴν πτωχείαν τοῦ πνεύματός μας.

Πέμπτον, πρέπει νὰ προσπαθῶμεν νὰ προσαρμόζωμεν τὸ ὕφος ἡμῶν πρὸς τὸ θέμα καὶ τὸν νοῦν τῶν ἀκροατῶν μας. Ἄν πρόκηται νὰ ὁμιλήσωμεν δημοσίᾳ οὐδὲν σημαίνει ἡ εὐγλωττία καὶ τὸ κάλλος τοῦ λόγου ἂν δὲν προσαρμόζωνται εἰς τὰς περιστάσεις καὶ τὰ πρόσωπα ἄρκως ἀ-

δεξιότητος ἔργον εἶναι νὰ μεταχειρίζηται τις ποιητικὸν ὕφος εἰς περιστάσεις, καθ' ἃς ἐπιχειρημάτων μόνων καὶ συλλογισμῶν εἶναι χρεία, ἢ νὰ ὁμιλῇ πομπικῶς εἰς ἐπήκοον ἐνώπιον προσώπων, ἅτινα οὐδὲν ἐννοοῦσι καὶ ἅτινα δύναται μόνον ν' ἀποθαυμάζωσι τὴν ἄκραν ἡμῶν ἐπίδειξιν. Ταῦτα εἶναι ἐλαττώματα οὐχὶ τόσον ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ ὕφους, ὅσον, ὅπερ καὶ χεῖρον, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ κοινοῦ νοός.

Ἐν τέλει παρατηροῦμεν ὅτι ἐν πάσῃ περιπτώσει ἢ πρὸς ὕφος προσοχὴ δὲν πρέπει ν' ἀποδιώκῃ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἰδεῶν· «φροντίζε περὶ τῆς ἐκφράσεως, ἀλλὰ σπουδάζε ἰδίως τὰ πράγματα», λέγει ὁ Κουίντιλιανός· ὁ κανὼν οὗτος εἶναι τόσῳ μᾶλλον ἀναγκαῖος, ὅσῳ ὁ παρῶν αἰῶν ἀποκλίνει μᾶλλον πρὸς τὸ ὕφος ἢ πρὸς τὰς ἰδέας· εἶναι πολὺ εὐκολώτερον νὰ ἐνδύσῃ τις τετριμμένα καὶ κοινὰ αἰσθήματα διὰ τινῶν κεκαλλωπισμένων ἐκφράσεων, ἢ νὰ παρουσιάσῃ γνώμας ἰσχὺν ἐχούσας, λογικὴν ὑπόστασιν καὶ χρησιμότητα. Τὸ τελευταῖον ἀπαιτεῖ ἀληθῆ εὐφυΐαν, ἐνῶ τὸ πρῶτον δύναται νὰ ἐπιτευχθῆ διὰ τῆς φιλοπονίας.

(Ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ).

A6.

Ἄν προῖμιση ἢ μυγδαλιὰ κι' ἀνθίσῃ τὸ Δεκέβρη
Βαρὺς μὲ χιόνια κι' ὄψιμος χειμῶνας θά μᾶς εὕρῃ.
(Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης).

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΕΡΙΕΡΓΑ

Τὰ πρῶτα νομίσματα τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος.

Ἐκ σπουδαίας πραγματείας τοῦ κ. Π. Λάμπρου, ἠ' Ἀνέκδοτα νομίσματα τῶν Μεγάλων Μαγιστρῶν τοῦ ἐν Ῥόδῳ Τάγματος τῶν Ἰωαννιτῶν ἐπιγραφομένης, καὶ ἐν τῇ Π α ν δ ὰ ρ ε δημοσιευθείσης ἄλλοτε, ἐσταχυολογήσαμεν τὰ ἐπόμενα·
Σ. τ. Δ.

Τίς ἤθελέ ποτε φαντασθῆ, ὅτι τὸ Νομισματοκοπεῖον τῶν ἐν Ῥόδῳ Ἰπποτῶν, εἰς ὃ ἐκόπησεν ἐπὶ δύο αἰῶνας τὰ μαρτυροῦντα τὴν ὑποτέλειαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἐπ' αὐτῆς κυριαρχίαν τῶν Ἰπποτῶν νομίσματα, εἰμαρμένον ἦτο νὰ χρησιμεύσῃ εἰς κατασκευὴν τῶν πρῶτων νομισμάτων ἀναγεννηθείσης τινός Ἑλλάδος; Εἶναι ἐν τοσοῦτῳ συμβῆν ἱστορικόν. Ὁ ἀείμνηστος Κυβερνήτης ἐλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐβουλεύσατο σὺν τοῖς σπουδαίοις ἄλλοις καὶ περὶ συστάσεως Νομισματοκοπεῖου ἐθνικοῦ. Μόλις λοιπὸν ἐπέτρεψεν αἱ περιστάσεις, παρήγγειλε τῷ Α. Κοντοσταύλῳ, μεταβαίνοντι εἰς Μελίτην δι' ἄλλας ὑποθέσεις, νὰ προμηθευθῆ καὶ τὰς περὶ Νομισματοκοπεῖου ἀπαιτούμενας μηχανάς. Ὁ δὲ Κοντόσταυλος, μεταβὰς ἐκεῖ καὶ σχετισθεὶς μετὰ τοῦ Γραμματέως τοῦ Διοικητοῦ, ἐπέτυχεν νὰ ἀγοράσῃ ἀντὶ τῆς μικροτατῆς ἀξίας ἑκατὸν λιρῶν στερινῶν ἀπάσας τὰς τοῦ Νομισματοκοπεῖου τῶν Ἰπποτῶν μηχανάς.¹ Ὅθεν εἰς Αἴ-

1. Καθὼ ἐπληροφορήθημεν, αἱ μηχαναὶ αὗται, μετὰ τὴν

γιναν συστηθέντος τοῦ Ἑλληνικοῦ Νομισματοκοπείου, ἐκόπησαν καὶ ἐστάλησαν τῇ 28 Ἰουλίου 1829 εἰς τὴν ἐν Ἀργεῖ Ἐθνικὴν Συνέλευσιν τὰ πρῶτα νομίσματα τῆς ἀναγεννηθείσης πατρίδος μας, συνιστάμενα εἰς τὸν ἀργυροῦν φοίνικα, τὸ δεκάλεπτον, τὸ πεντάλεπτον καὶ τὸ μονόλεπτον. Ἐν τῇ μικρᾷ λοιπὸν νήσῳ Αἰγίνῃ, ἐν ἣ ἐκόπησαν ὑπὸ τοῦ Ἀργείου Φεΐδανος ὀκτὼ αἰῶνας π. Χ. τὰ πρῶτιστα, ὡς ὁμολογοῦσιν οἱ ἀρχαιολόγοι, νομίσματα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἐκεῖ ὡσαύτως προωρισμένον ἦτο νὰ κοπῶσι μετὰ εἰκοσιῆς αἰῶνας καὶ τὰ πρῶτιστα τῆς νεωτέρας.

Οἱ Ἰππῶται κατέλαβον τὴν Ῥόδον ἐν ἔτει 1309 καὶ ἐκράτησαν αὐτὴν ἐπὶ 213 ἔτη, ἤτοι μέχρι τοῦ 1522, ὅτε ἐκυρίευσαν αὐτὴν οἱ Τούρκοι. Ὑπῆρξαν δὲ καὶ οὗτοι κρίκοι τινὲς τῆς ὕλης Φραγκικῆς ἀλύσεως, τῆς δεσμευσάσης κατὰ τὸν Μεσαιῶνα τὴν Ἑλλάδα ἄλλ' ἤλθον καὶ παρῆλθον, ἄλλα ἔρατὰ ἔχον τῆς διαβατικῆς παρ' ἡμῖν ἐγκαταστάσεώς των μὴ ἀφήσαντες, ἢ ὀλίγα τινὰ οἰκοδομήματα, ἐν Ῥόδῳ μέχρι τῆς σήμερον σωζόμενα, πρὸς δὲ καὶ τὰ νομίσματα αὐτῶν.

Οἱ Ἰππῶται κατὰ τὴν ἐν Ηκλιιστίνῃ καὶ Κύπρῳ διαμονὴν των, ἄνευ κυριαρχικῆς ἐξουσίας ὄντες, δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσι τὸ δικαίωμα τοῦ κόπτειν νομίσματα ἄλλ' ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως αὐτῶν εἰς Ῥόδον ἀπήλαυσαν διάφορα κυριαρχικὰ δικαιώματα, καὶ ἐντεῦθεν ἤδη ἄρχεται ἡ πολιτικὴ βαρῦτης καὶ τὸ κράτος τοῦ Τάγματος. Ὅθεν ἐν Ῥόδῳ κατὰ πρῶτον ἐξήσκησεν ὁ Μέγας Μάγιστρος Φούλκων de Villarey πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ κυριαρχικὸν δικαίωμα τοῦ κόπτειν νομίσματα.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

Τὰ ἐλαττώματα καὶ αἱ γελοιότητες ἐκαστοῦ ἀνθρώπου εἶνε τὸ θῆραμα, τὸ κτῆμα καὶ ἡ περιουσία τῶν ἄλλων.

Πρέπει τις νὰ κρύπτῃ μετὰ προσοχῆς πᾶσαν εὐτυχίαν του, ὡς ὁ ὄδοιπρος τὰ χρήματα αὐτοῦ ὁσαῦκις διέρχεται ἐπικίνδυνον δάσος. Ἡ κοινωνία ὁμοιάζει Δημέριον.

Οὐδένα στέργω νὰ πιστεύω σοφὸν ἂν δὲν τὸν ἀκούσω τρὶς λέγοντα «Διστάζω περὶ τοῦτου», καὶ δις «Δὲν ἤξεύρω». (Ἀλφόνσος Κάρ).

δαίλου τοῦ ἐν Αἰγίνῃ Νομισματοκοπείου, ἀπεστάλησαν εἰς τὸ Ὀπλοστάσιον τοῦ Νεαπλίου, ὅπου πιθανόν νὰ εὑρίσκονται. Σ. τ. Δ.

ΥΓΙΕΙΝΗ

Ἡ φλανέλλα.¹

Ὁ χειμὼν πλησιάζει. Ὡς ἐκ τούτου δὲν νομίζομεν ὅλως ἄσκοπον νὰ εἰπωμεν ὀλίγας λέξεις περὶ τῆς φλανέλλας, τῆς τόσοσιν χρῆσιμης κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τοῦ ἔτους.

Ἡ φλανέλλα ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ ἀπορροφᾷ ἀμέσως τὸν ἰδρῶτα καὶ νὰ διατηρῇ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ σώματος εἰς θερμοκρασίαν πάντοτε ἴσην. Ὁ ἐλαφρὸς ἐρεθισμὸς, ὃν προξενεῖ κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ἐπιδερμίδα εἶναι ἐπίσης ὑγιεινὸς εἰς τινὰς περιστάσεις, ὡς καὶ αἱ διὰ φλανέλλας ἐντρίψεις ἀκοῦσιν ἐνίοτε εἰς ἀποκατάστασιν τῆς κυκλοφορίας, ἣν κρουολόγημά τι ἐπαυθεν ἀποτόμως.

Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν κρουολογημάτων τούτων, ἄτινα τόσοσιν βρυματισμοῦ καὶ πνευμονίας προξενοῦσιν, ἀριστον μέσον εἶναι ἡ φλανέλλα.

Τὰ ἐκ φλανέλλας ὑποκάμισα εἶναι λίαν ὠφέλιμα εἰς τοὺς ἀσθενεῖς ὀργανισμοὺς, καθὼς καὶ εἰς τοὺς προσβληθέντας ποτὲ ὑπὸ πνευμονίας ἢ βρογχίτιδος, δι' οὓς ἡ ὑποτροπὴ θά ἦτο ὀλεθρία.

Ἄλλ' ἡ χρῆσις αὐτῆς εἶναι καλὴν ἢ ἀπαγορευθῆ εἰς τοὺς ἔχοντας ὑγιᾶ τὸν ὀργανισμόν ἐπιζόμενοι οὗτοι ἄνευ ἀνάγκης εἰς τὴν φλανέλλαν, στεροῦνται πολυτίμου μέσου ἐν ἀνάγκῃ.

Οὐδέποτε πρέπει ὑπερβολικὸς φόβος νὰ στερῇ ἡμᾶς πολυτίμου βοήθημα διὰ τῆς προώρου ἢ ἀκαίρου χρήσεως τῶν προφυλακτικῶν μέσων.

Ὅπως καταστήσωμεν τὴν ἰδέαν ἡμῶν καταληπτοτέραν, λέγομεν εἰς τοὺς εὐρώστους ἐκείνους καὶ ὑγιεῖς, οἵτινες ἑαυτοὺς τε καὶ τὰ τέκνα των συνείθισαν εἰς τὴν ἀδιάκοπον χρῆσιν τῆς φλανέλλας, ὅτι

Ἡ κινίνη εἶναι ἐπίσης ὠφέλιμος εἰς τοὺς πάσχοντας ἐκ διαλείποντος πυρετοῦ, ὡς ἡ φλανέλλα εἰς πάσχοντας τὸ στήθος. Ἄλλ' ἀφοῦ νοσηλεύετε τοὺς πνεύμονας ὑμῶν ἐκ τῶν προτέρων, διατί δὲν πράττετε τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τοὺς ἀπειλοῦντας ὑμᾶς διαλείποντας πυρετοῦς; Διατί δὲν λαμβάνετε ἐνίοτε κόκκους τινὰς θεϊκῆς κινίνης;

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ὠφελίμου ἢ μὴ τῆς φλανέλλας. Ἄλλὰ τὸ ὄνομα αὐτῆς πόθεν παρήχθη; Ἐκ τοῦ γαλλικοῦ flaine, ἔπερ ὁ Διεξ παραγεῖ ἐκ τοῦ λατινικοῦ flamen, ἀποκρύπτουτος, καλῶτερος, ἐκ τῆς σανσκριτικῆς ρίζης βάλ, προτίθειμαι, καλῶτεω. Ὁ Διεξ ὡς μετὰ μειζονος πιθανότητος παραγεῖ τὸ flaine ἐκ τοῦ flamineum, ἐριοῦχον εἶδος πέπλου.

1. Νεολόγος Ἀγγλῶν.

Ἐὰν ὁ ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ χρυσὸς διενέμετο μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἕκαστον ἄτομον θὰ ἐλάμβανε δέκα φράγκα.

ΠΑΡΟΡ.—Στ. 641, στ. 1 ἐνὶ Κωνῆς: ἀνάγωθι. «Κωνῆς ὑπὸ Ἀριστοταλισμοῦ.»

ΑΘΗΝΑΙ — ΓΥΜΝΑΣΙΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΜΟΣ ΠΑΤΡΙΩΝ, 14.